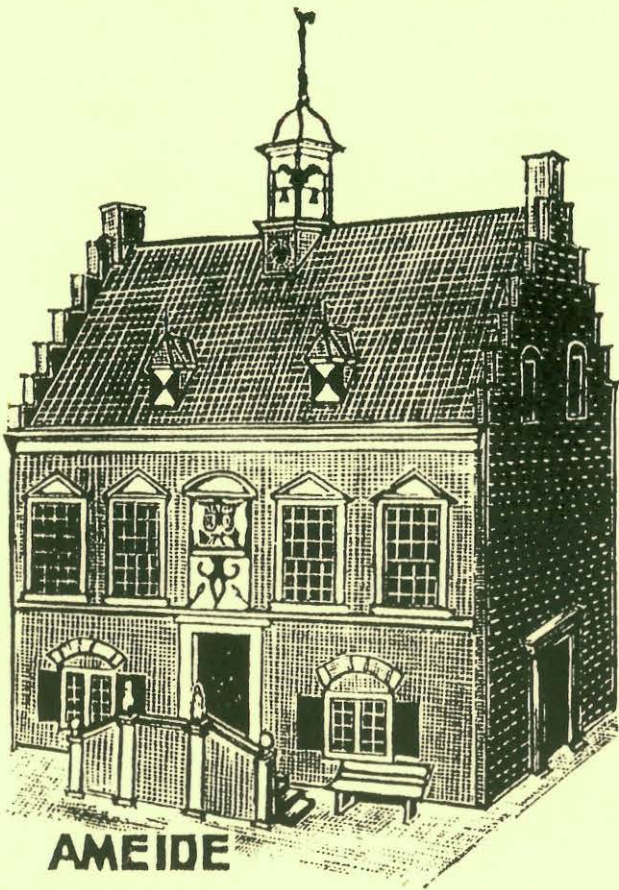
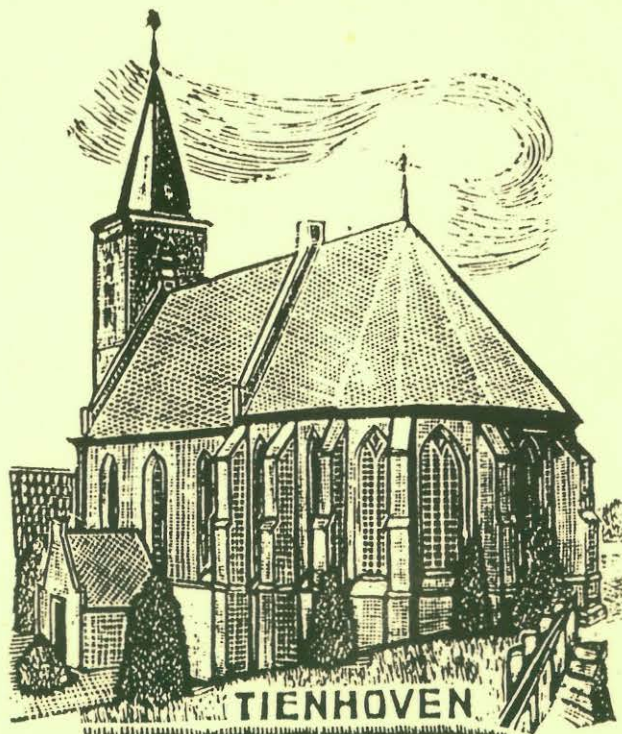

*Historische Vereniging
Ameide en Tienhoven*

Jaargang 11
nr. 2 + 3

HISTORISCHE KAARTEN EN PRENTEN

VAN

AMEIDE-HERLAAR-TIENHOVEN

HISTORISCHE KAARTEN EN PRENTEN
van
AMEIDE-HERLAAR-TIENHOVEN

Inleiding:

Deze bundel bevat de sinds 1993 verschenen stukjes in de Nieuwsbrief van de "HISTORISCHE VERENIGING VAN AMEIDE EN TIENHOVEN over oude kaarten en prenten van het Land van Ameide. Vele gegevens werden overgenomen uit het boek: "Beschrijving van de Heerlijkheid, en Stede AMEYDE, enz., mitsgaders van den Huize, en Hofstede van AMEYDE; en de domaniale geregtigheden van HERLAAR en zijn toebehooren, enz." van Mr.P.van der Schelling (1749), een handgeschreven werk mij ter beschikking gesteld door Mr.Ph.L.van der Lee te Jaarsveld.

Opgenomen werden prenten van Rademaker, Spilman, Schouman en Nijland. Het werk van de Beyer was onbereikbaar. Zijn platen gelijken trouwens op die van Spilman.

De afbeeldingen werden voorzien van een korte toelichting. Bij twee lezingen van eenzelfde gebeurtenis werden beide vermeld. Extra is een verwijzing naar Herlaar a/d Dommel.

Volledigheid werd nagestreefd maar uiteraard niet bereikt. Reacties zijn daarom zeer welkom.

Zomer 2000

Peter van Toor

INHOUDSOPGAVE

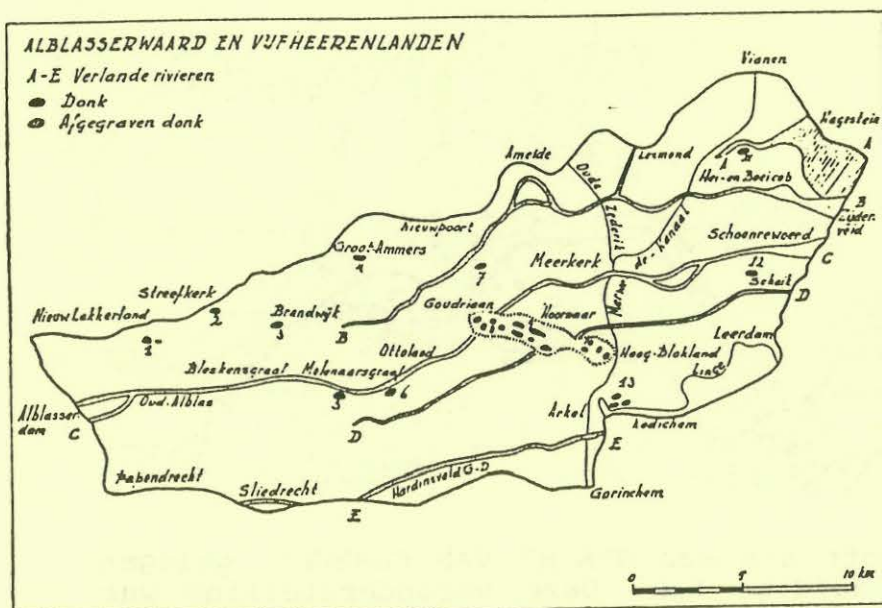
- I a de Steen-, Brons- en IJzertijd
- b de Romeinse tijd
- c de Frankische tijd
- II a de Vroege Middeleeuwen
- b de Late Middeleeuwen
- III de Nieuwe tijd
- a de 16-e eeuw
- b de 17-e eeuw
- c de 18-e eeuw
- d de 19-e eeuw
- e de 20-e eeuw
- Bijlage 1 Persoonsgegevens van de tekenaars
- 2 Een beschrijving van Ameide uit 1774
- 3 De Herlaar's in Brabant
- 4 De Heren / Vrouwen - Bezitters van Herlaar
- 5 Bronnen

I a de STEEN-, BRONS- en IJZER tijd

Figuur 1: kaart van de Alblasserwaard met daarop aangegeven de verlande rivieren en de donken

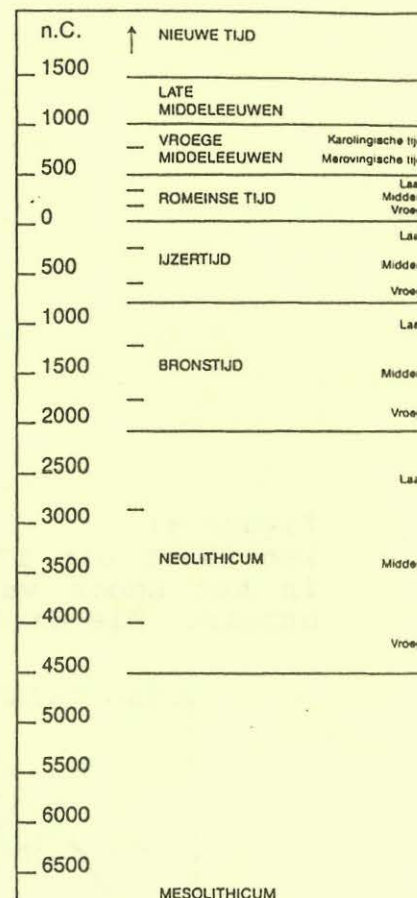
Figuur 2: een tijdstabel

Er is een theorie dat de kern van Ameide gevormd wordt door een rivierduin, een 'donk'. De oudste donken zijn van 11000 voor heden, de veenvorming begon om 8000 (voor heden) en de eerste bewoning dateert van 7600 (voor heden). Is er bewoning geweest dan kunnen er resten daarvan op de flanken van de begraven heuvel verwacht worden. Elders in de Alblasserwaard werden bij donken vele vondsten gedaan.

A t/m E op deze afbeelding zijn de jongste verlande veenstromen (Rijnarmen), die in onze streek, vooral in het oosten, aan de oppervlakte zichtbaar zijn. De stippen zijn donken of donkencomplexen die officieel als zodanig zijn gekarteerd door de Stichting voor Bodemkartering te Bennekom en de Geologische Dienst te Haarlem. Terwille van de duidelijkheid zijn de veenstromen zeer schetsmatig weergegeven. In werkelijkheid was zo'n stroom dikwijls een geheel stelsel.

figuur 1

figuur 2

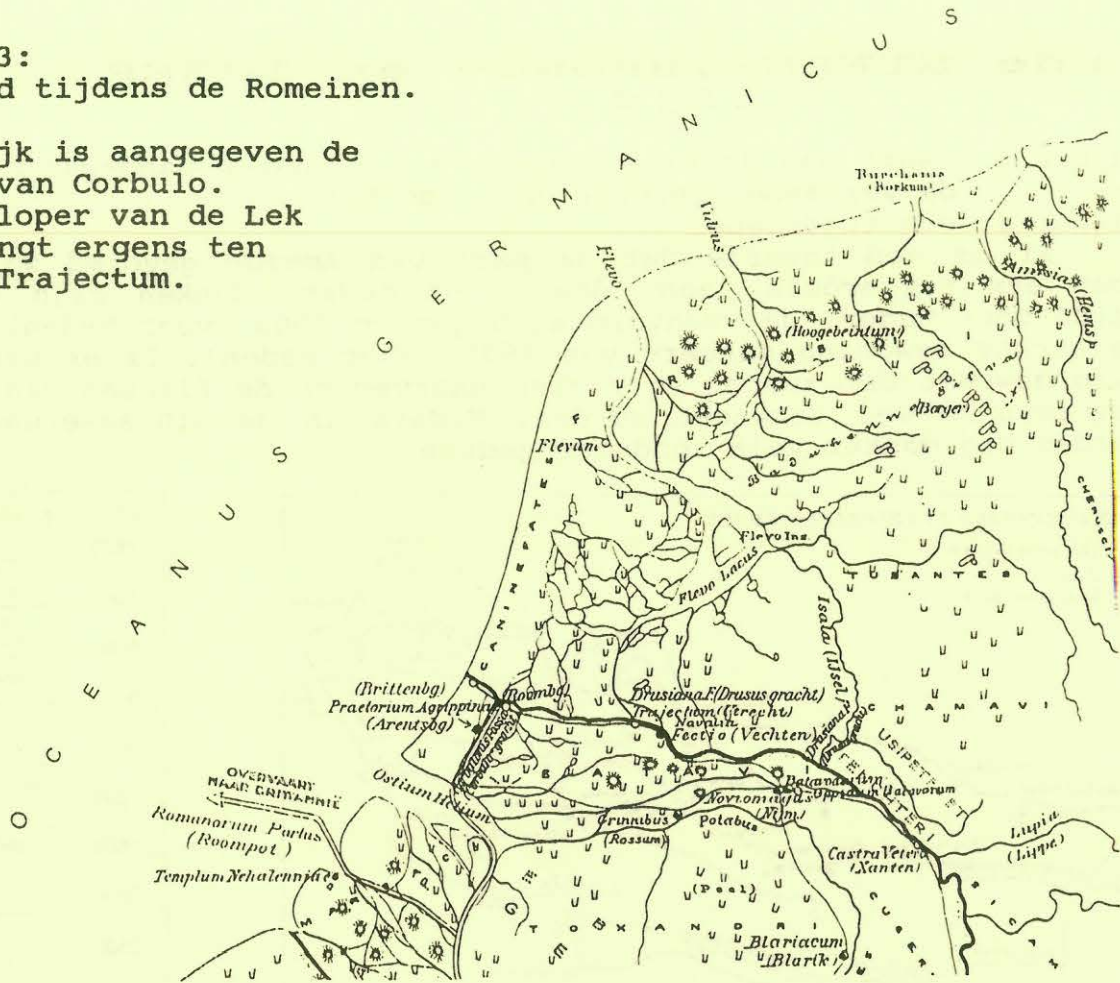
b de ROMEINSE tijd

figuur 3:

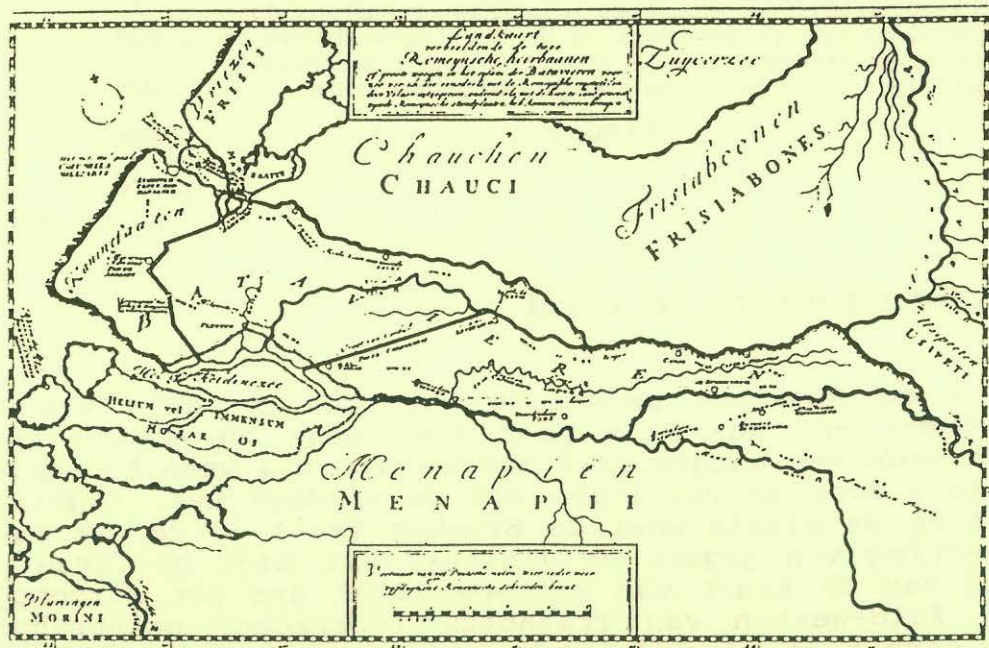
Tijdens de Romeinse bezetting stroomde de Rijn via de huidige Kromme- en Oude Rijn naar zee. Waar nu Ameide ligt bevond zich toen een uitgestrekt moeras dat via veenstroompjes afwaterde (o.a. door de voorloper van de huidige Lek. Mogelijk bevond zich op de plaats waar de Broekse Vaart in de Lek kwam een nederzetting van jagers en vissers. Men ziet op figuur 3 (een detail van de kaart van Hettema 1927) dat het stroompje ergens ten Zuid-Westen van Trajectum (=Utrecht) ontspringt. Ook enkele terpen of vluchtheuvels zijn aangegeven. Ze kunnen voor dit gebied samenvallen met de hiervoor genoemde donken.

figuur 3:
Het land tijdens de Romeinen.

Duidelijk is aangegeven de Gracht van Corbulo.
De voorloper van de Lek
ontspringt ergens ten
ZW van Trajectum.

figuur 4:
Een kaart uit 1734 geeft aan een GRACHT VAN CORBULO, gelegen
in het spoor van de huidige Lek. Deze veronderstelling was
onjuist. Zie daarvoor figuur 3.

Kaart met "Romeynsche heirbaanen" door Nederland. Gravure uit "Aloude Hollandsche Historie", geschreven door G. van Loon en uitgegeven te 's-Gravenhage, 1734.
/ianen, Partikulier bezit. (Foto: Utrecht, Gemeentelijke Fotodienst)

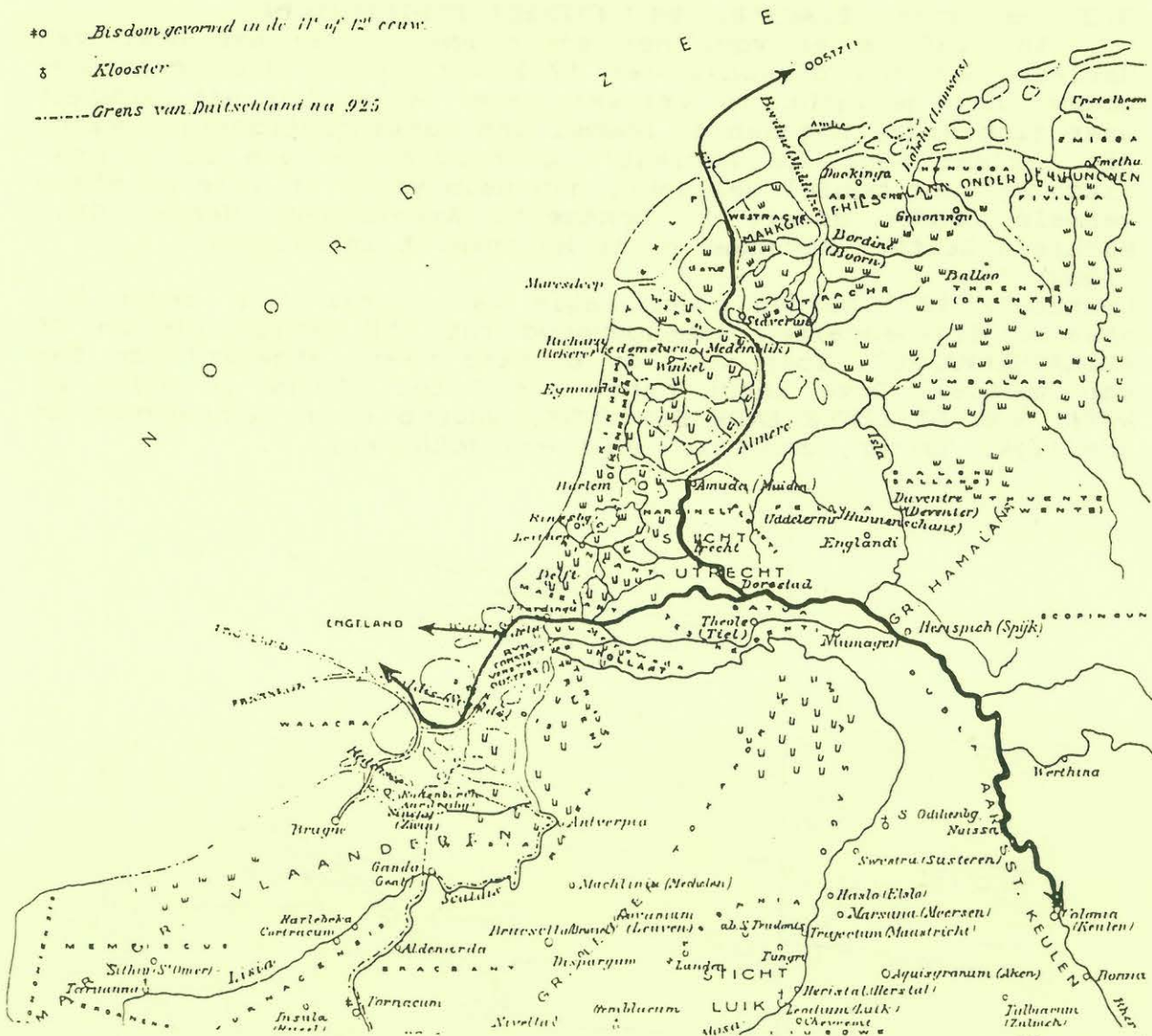
figuur 4

I c de FRANKISCHE tijd

Na het vertrek van de Romeinen was er een periode dat de rivier de Rijn vanaf Klaphek bij Vreeswijk naar het Noord Westen stroomde (het bed van de huidige Hollandse IJssel). Omstreeks 500-700 brak de rivier enkele kilometers ten Oosten van Lexmond door om voortaan in Zuid-Westelijke richting naar zee te stromen. Toen pas ontstond de grote rivier de Lek met z'n wijde zich telkens verplaatsende bochten (meanders). Oeverwallen ontstonden, werden gedeeltelijk opgeruimd en nieuwe kwamen er voor in de plaats. Hierendaar brak de rivier door de eigen oeverwallen heen. Tengevolge van de eb- en vloedwerking stagneerde het rivierwater periodiek. Daarbij kwam dat de Broekse Vaart aanvankelijk op de plaats waar nu Tienhoven ligt in de Lek stroomde. Later verplaatste zich die monding naar het Oosten tot waar nu Ameide ligt. Dit samenspel van factoren leidde tot de grote zand- en kleilichamen waarop de dorpen zijn ontstaan en waarbinnen zich mogelijk nog een donk in eenofandere vorm bevindt.

Figuur 5: Ook via de Lek kwamen de Noormannen het land binnen. Zij verwoestten Dorestad. De ondergang van die plaats werd versneld door de verdergaande verzanding van de Oude Rijn.

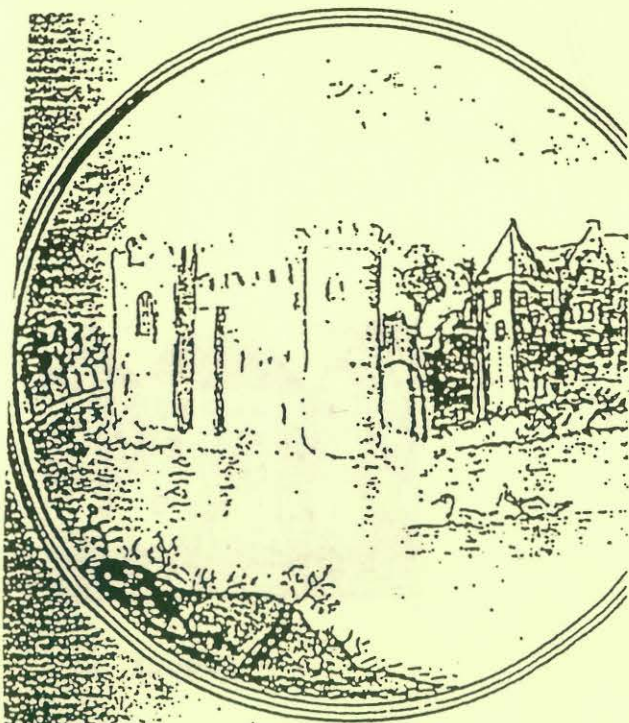
- +o Bisdom gevormd in de 11^e of 12^e eeuw.
- 8 Klooster
- Grens van Duitschland na 925

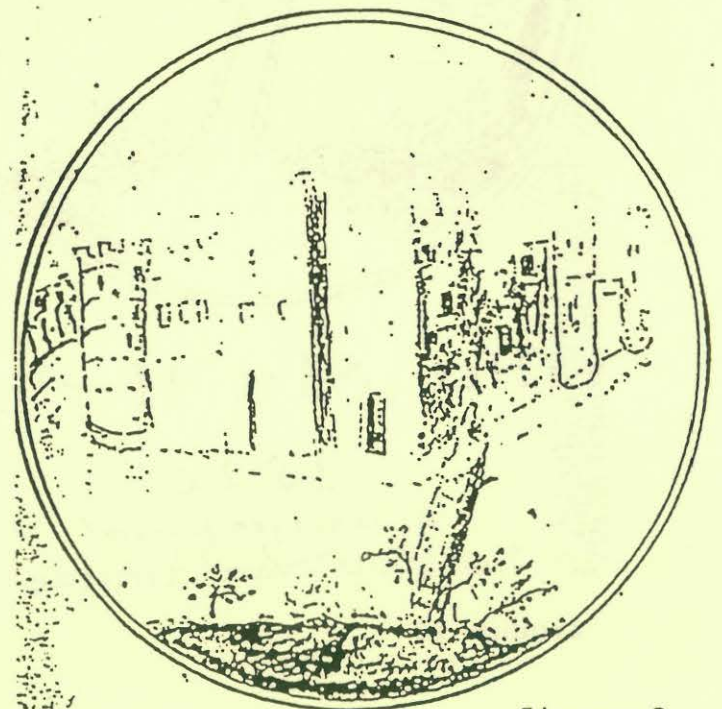
figuur 5

In 1296 is er sprake van *ARNOU*T VAN *HERLAER* die in 1298 opgevolgd wordt door zijn zoon *DIRK* VAN *HERLAAR*. Tijdens Arnoud was Ameide een belangrijke handelsplaats geworden. Omstreeks 1300 krijgt het stadsrechten van Dirk. Elders staat dat ze reeds in 1277 door Floris V geschonken werden. Eigen bestuur, wallen (dus geen muren), de drie poorten en de grachten waren belangrijk voor de handel. De stad werd strategisch en economisch van betekenis. In de stad waren gevestigd de *LOMBARDEN*, die o.a. als geldhandelaren actief waren. De benaming Ameide (hameide=slagboom) is een aanwijzing voor de handel over de rivier. Ook kan het slaan op een aantal boerderijen bij elkaar ofwel een 'gehucht'. In 1312 verweet de Bisschop van Utrecht de *HEER* VAN *HERLAAR* een te onafhankelijk optreden. De laatste toont zich dan de mindere en behoudt daarmee het leen. Op 13 Juli 1373 (elders wordt vermeld 1365) trouwt de erfdochter van *JAN* VAN *HERLAAR*: *HEILWICH* (15 jaar) met *HENDRIK* II VAN *VIANEN* (16 jaar). Hun dochter *JOHANNA* trouwt in 1404 met *WALRAVEN* I VAN *BREDERODE* (afkomstig uit Kennemerland) en vanaf die tijd spreekt men van de *HEREN* VAN *BREDERODE* in Het Land van Vianen. Er werd enkele malen gestreden om het bezit van het gebied Ameide-Herlaar-Tienhoven. De tegenstelling Vianen-Arkel en de ligging in het grensgebied Holland-Utrecht waren daar schuldig aan. De Arkelse Oorlogen (1387-1417) vergden veel van stad en slot. In 1388 werd Ameide door de troepen van Otto van Arkel verbrand. Vervolgens waren er de Gelderse Oorlogen (1478-1492) met strooptochten over en weer van de Hollanders en de Geldersen.

De figuren 8 en 9 geven een indruk van het kasteel Herlaar in de 14-eeuw. Het zijn randfiguren van een oude kaart en afkomstig uit het boek van van der Schelling. Het is een indrukwekkend slot (afmetingen grondvlak volgens een opgave van 1380 85x130 m) met ronde torens voorzien van kantelen en een brede gracht rondom, die in verbinding stond met de Lek. De ringmuur was 5 m dik. Het wordt zowel 'Het Slot Herlaar' als 'Het Huis te Ameide' genoemd.

figuur 8

figuur 9

Het Slot Herlaar

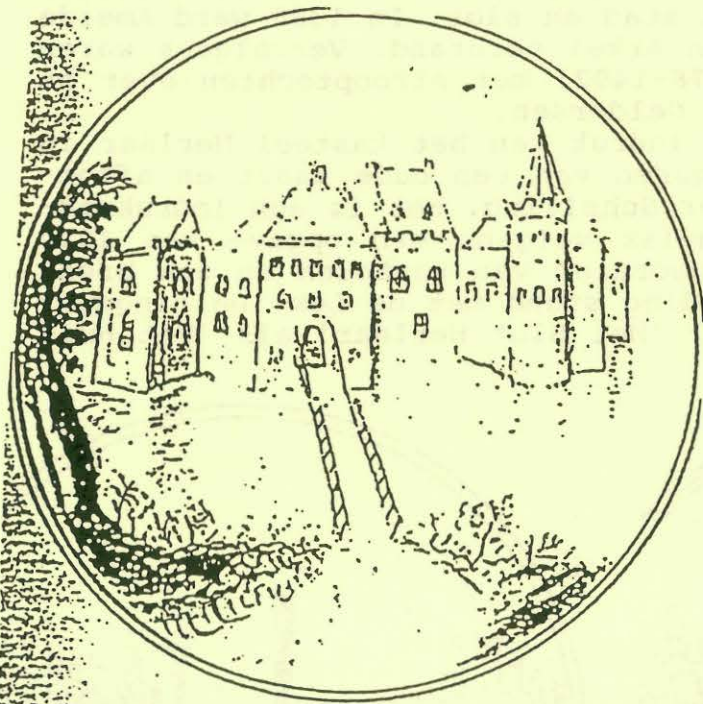
Het Huis van Ameide

III de NIEUWE TIJD

III a de 16-e eeuw

Figuren 10 en 11:

"Het Slot Herlaar 1520, bij sommigen genaamd het Huis van Ameide". Het gebouw is minder robuust. Wel is er een gracht rondom. Men ziet één toren met kantelen en een puntdak. Het werd in 1527 bezet, of door de Bisschop van Utrecht Jan van Beyeren of door de Heer Walraven II van Brederode (1456-1531). Door bemiddeling van de Hertog van Gelre Karel van Egmond werd de twist bijgelegd. Het was toen dat Ameide de stadsrechten verloor. Tevens een sterk verkleinde afbeelding van hoe het slot er omstreeks 1520 zal hebben uitgezien (een reconstructietekening gemaakt G.J.Hoogland) naar aanleiding van onderstaande afbeelding (figuur 9) uit het boek over Herlaar van van der Schelling, dat zich bevindt in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. Het andere exemplaar van dit handgeschreven werk werd vermeld bij de inleiding op pagina 3.

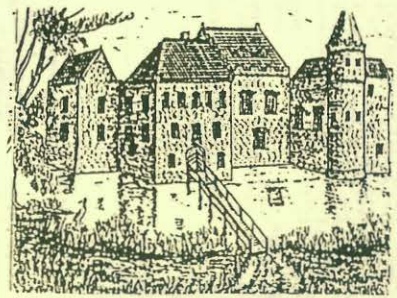

Het Slot Herlaar

1520.

by sommigen genaamd
het Huis van Ameide

figuur 10

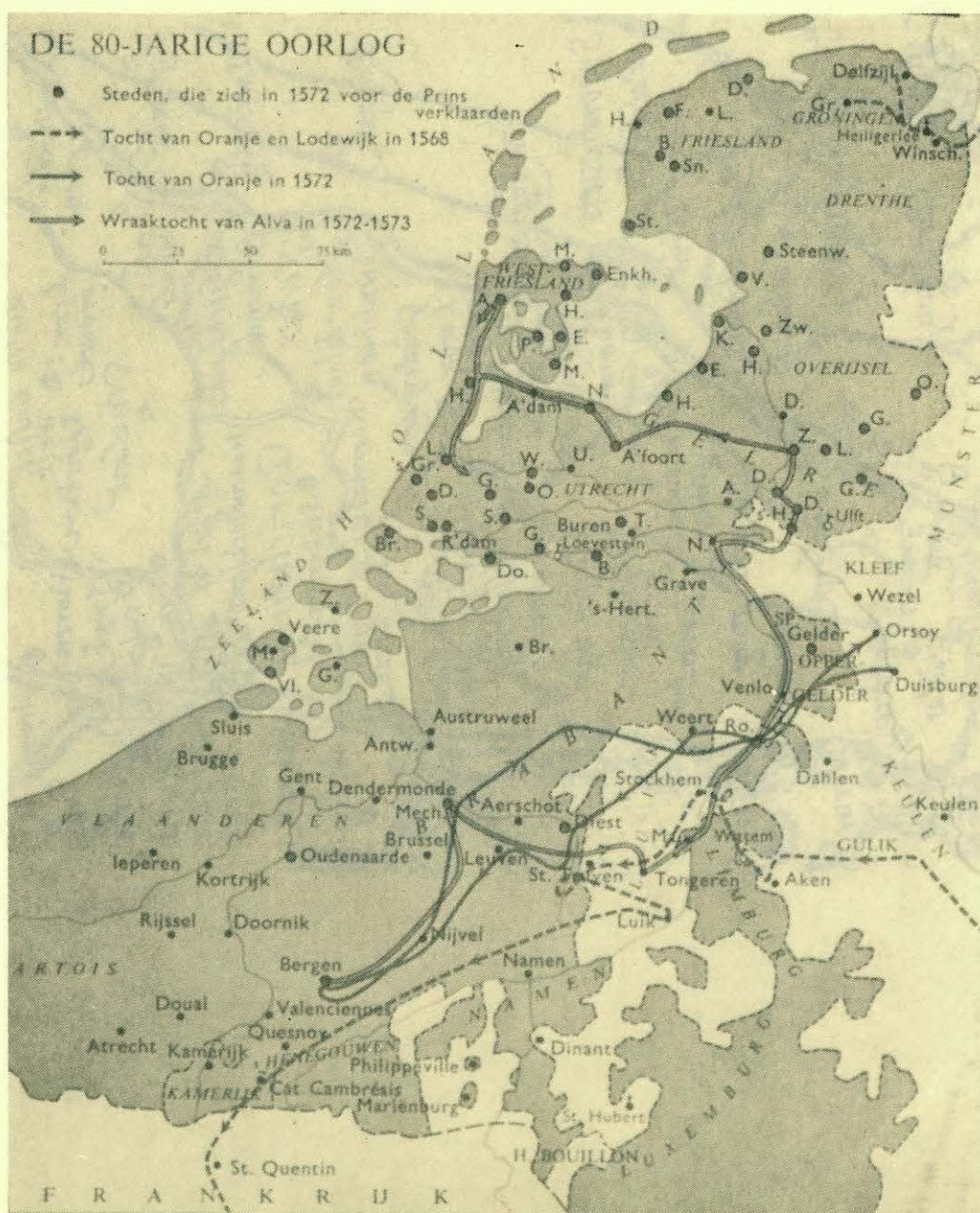

figuur 11

Er is geen prent uit de jaren vlak voor het uitbreken van de "80-jarige Oorlog" (1568-1648).

In 1566 werd Ameide door Spaanse troepen bezet. De veldtocht was gericht op Vianen, de 'bakermat' en 'haard' van het georganiseerd verzet tegen Philips II. Eigenlijk ging het bij de Spaanse troepen om de persoon van "DE GROTE GEUS" ofwel HENDRIK VAN BREDERODE. Na Ameide werd ook Vianen bezet en Hendrik moest na de verloren "Slag bij Jutphaas" naar Duitsland uitwijken. Over schade te Vianen en Ameide door de bezetting geleden zijn geen berichten.

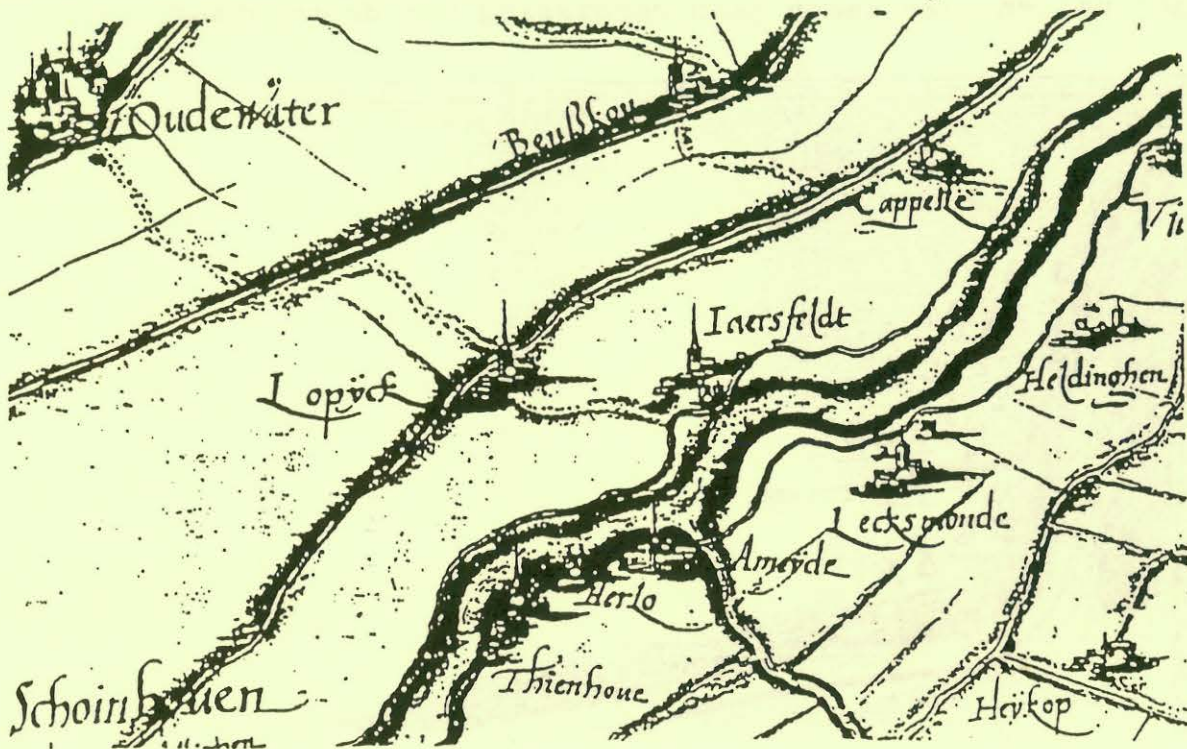
Figuur 12: Een overzichtskaart van de "80-jarige Oorlog". Hierop staan noch Vianen noch Ameide aangegeven.

figuur 12

Figuren 14 en 15:

Een gedeelte van de kaart van Christiaan Sgrooten ('s Grooten) (circa 1575) van 'Amejde' en naaste omgeving. De dorpen en steden zijn fraai met hun contouren aangegeven. Tevens een groter gedeelte van de kaart op kleinere schaal.

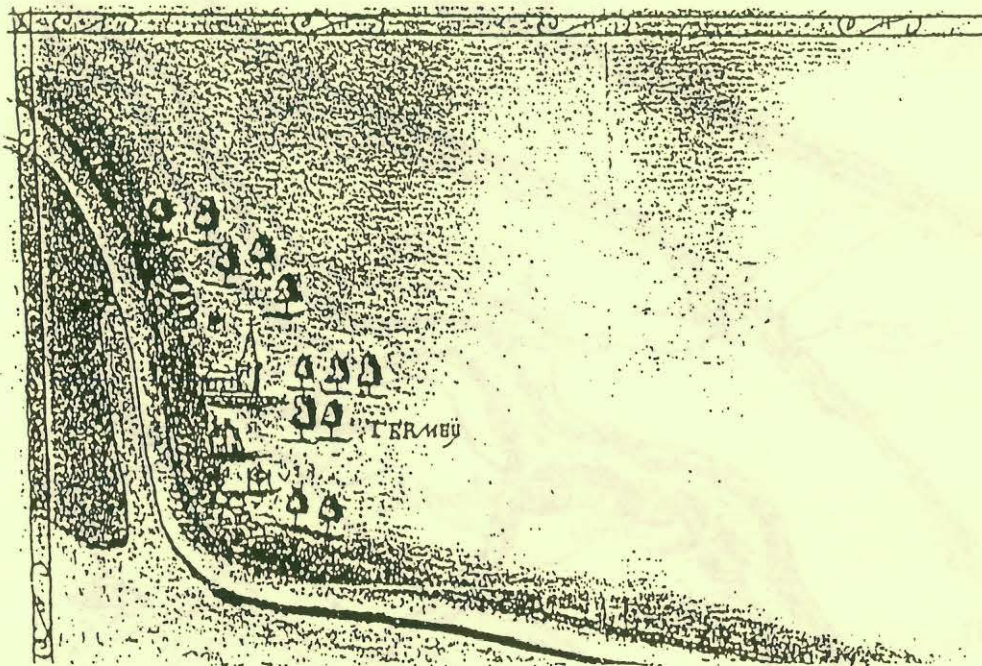
figuur 14

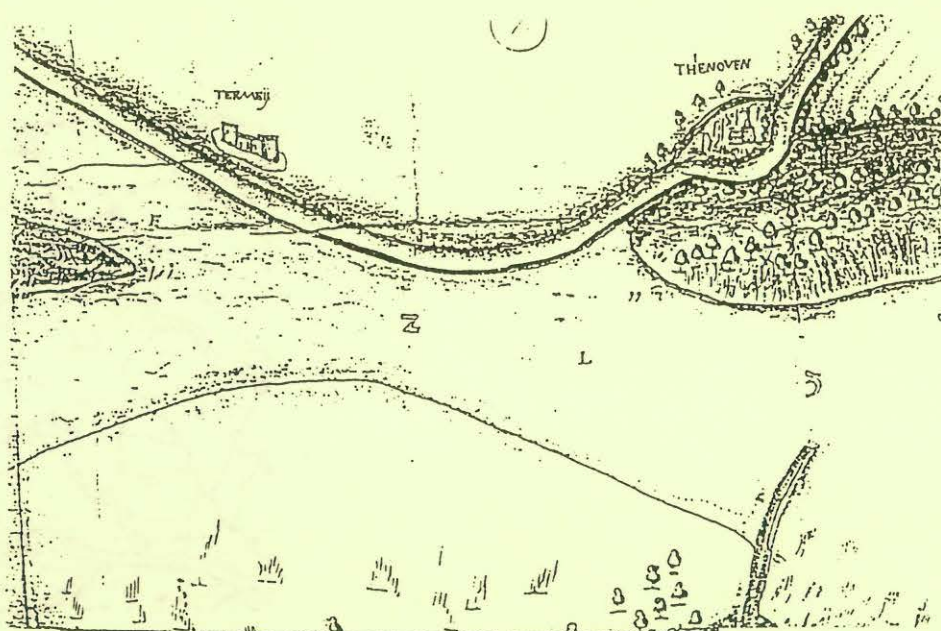
Fragment van de kaart van Utrecht.
Tekening van Chr. sGrooten, tweede helft
16de eeuw.
Brussel, Koninklijke Bibliotheek.
(Foto: Brussel, Koninklijke Bibliotheek)

figuur 15

Figuren 16 en 17: Uit de artikelen van de heer J.P.Veerman (nieuwsbrieven April en December 1997) werden deze figuren overgenomen. De kaarten dateren van 1582-1583. Ze geven een ander beeld van het landschap Ameide-Herlaar-Tienhoven. Niet getekend door een officiële kartograaf. Toch de moeite waard, o.a. met de "bollen" in de Lek. De namen "TER MEY" en "HERLAAR" vallen hier samen (een vergissing van de tekenaar).

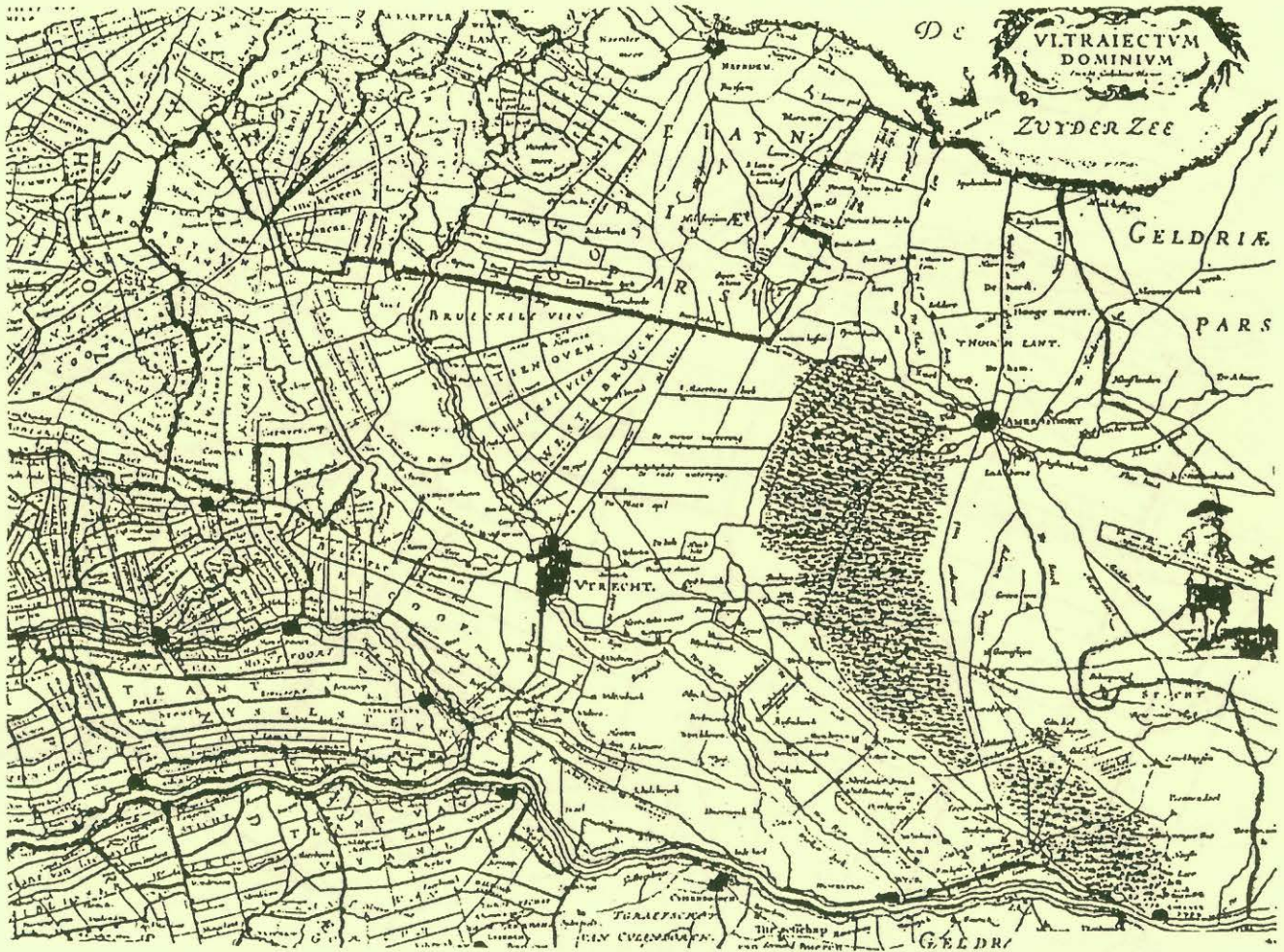
figuur 16

figuur 17

III b de 17-e eeuw

Figuur 18: De kaart van Hendrik Hondius (1573 tot na 1649) dateert van 1629. Hij was graveur/tekenaar, kunsthandelaar en theoreticus. Hij schreef een boek over architectuur (1617) en graveerde landschappen.

figuur 18

Figuur 19:

Eem gedeelte van de kaart van Willem Jan Blaeu (1571-1638), die dateert van 1630. De kunstenaar was kartograaf, drukker en uitgever. Hij werd 'hoofd-cartograaf' van de VOC met de titel: 'Kaartenmaker van de Republiek'. Zijn werk is in vele talen uitgegeven, o.a. in het Japans. Zijn zoon was Joan Blaeu, bekend van o.a. de 'Stedenatlas 1652'.

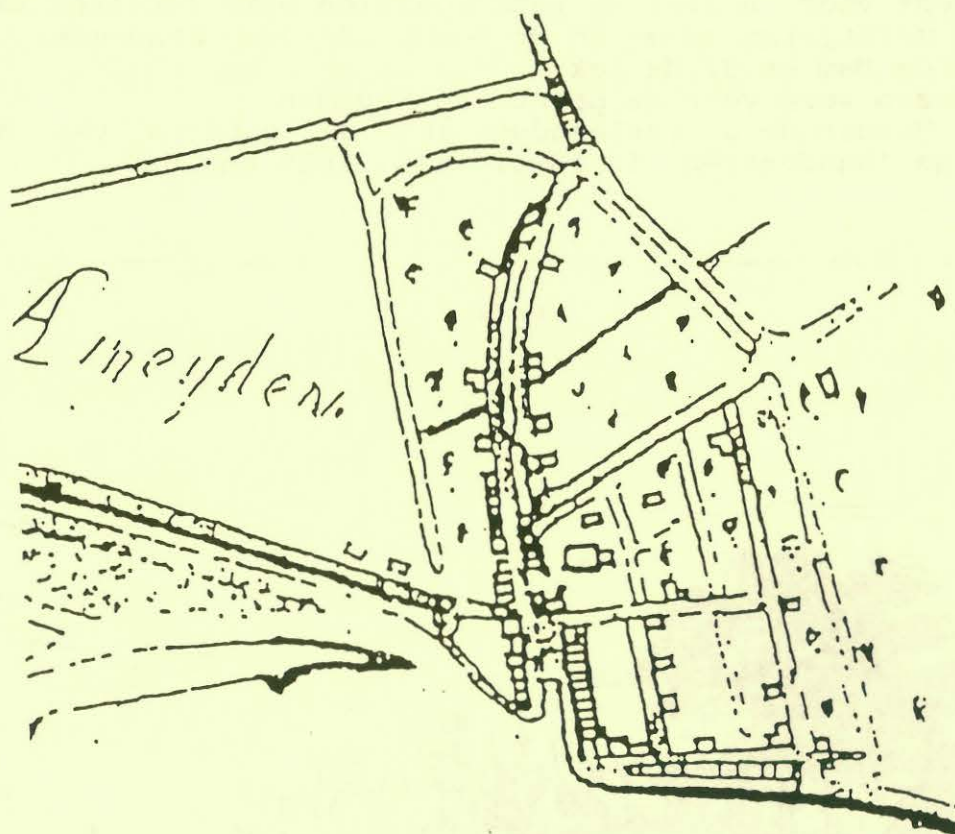
38. Het land van Vianen en Ameide, W. Blaeu, 1643, Particuliere collectie.

figuur 19

Figuur 20: AMEIDE omstreeks 1650

Uit een artikel van J.P.Veerman (Nieuwsbrief December 1997) werd deze plattegrond overgenomen. Het is Ameide omstreeks 1650. In de rivier zijn vaag de omtrekken van een "bol" te herkennen. Het haventje is aangegeven en helemaal rechts ziet men een huis op de Hogewaard. Het zou nog het huis van Den Oudsten kunnen zijn. Het grachtenpatroon is duidelijk aanwezig en ook de kerk, enkele boerderijen en mogelijk "het Hooghuis" kan men met enige goede wil onderscheiden. De heer Veerman vond deze illustratie in het Algemeen Rijks Archief te Utrecht. Opvallend hoe weinig er de laatste 350 jaar aan de "stadskaart" veranderd is.

figuur 20

Van ROELANT ROGHMAN (1620-1686) drie afbeeldingen, de figuren 21, 22 en 23:

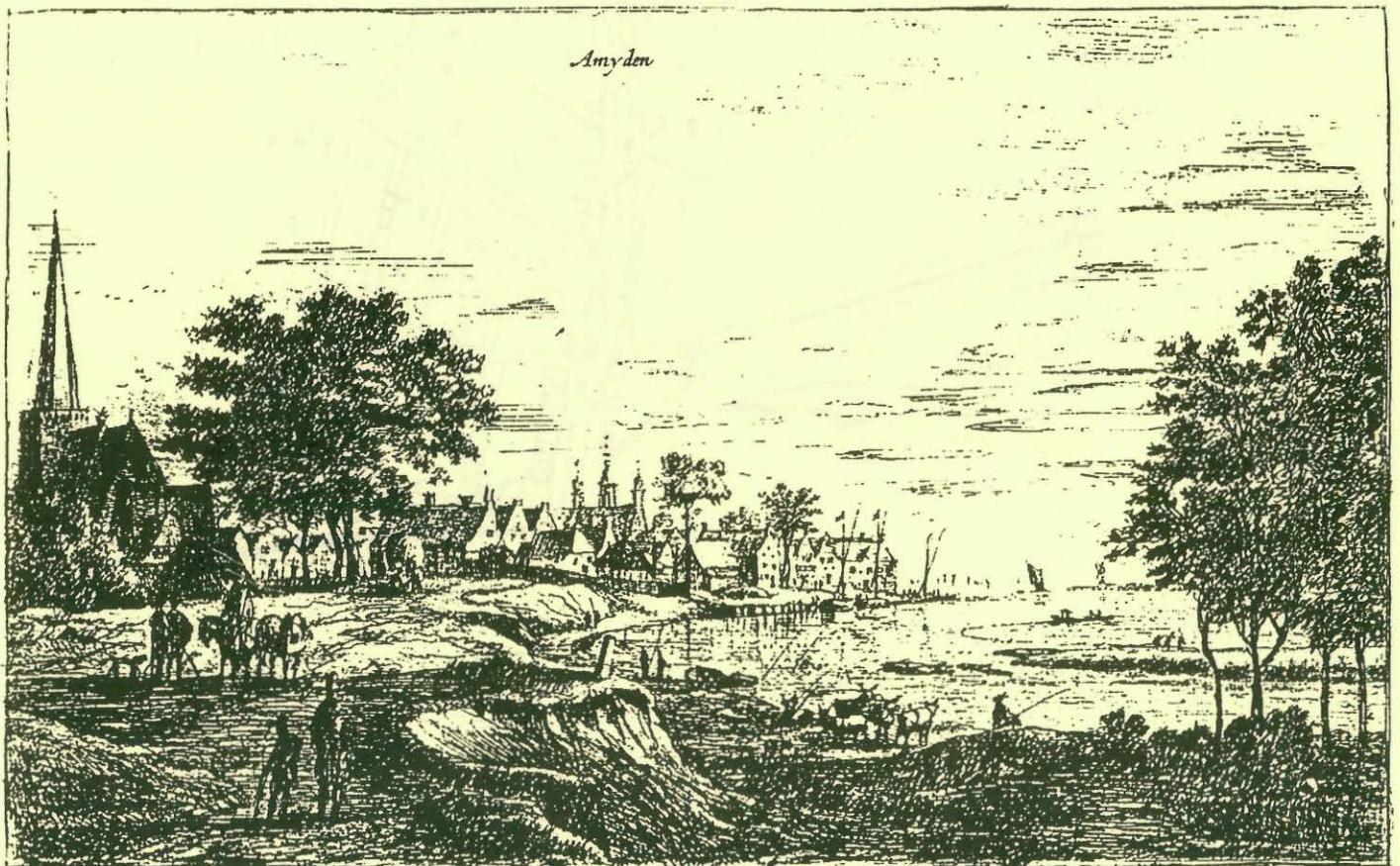
Figuur 22: Een mooie prent van "Amijden aende Leck", van de Sluizendijk te zien.

Een roeiboot steekt over (een aanduiding van een veerverbinding met de overkant?). Een ruiter voert een gesprek met twee burgers. Op de nog zeer lage dijk een heer met z'n zoontje. Koeien bij de rivier. Zeilschepen liggen aangemeerd. Het stadhuis is pas enkele jaren oud. De haven is op deze prent niet te zien. Op het dak van de kerk een ooievaarsnest. De plaat werd vervaardigd omstreeks 1647.

In het boek van mr.Ph.L.van der Lee komt een overeenkomstige prent voor, buiten de rand voorzien van: I.Ottens exc. met een verwijzing naar 1/ de Kerk, 2/ het Stadhuis, 3/ de Waag, 4/ de Dam en 5/ de Lek.

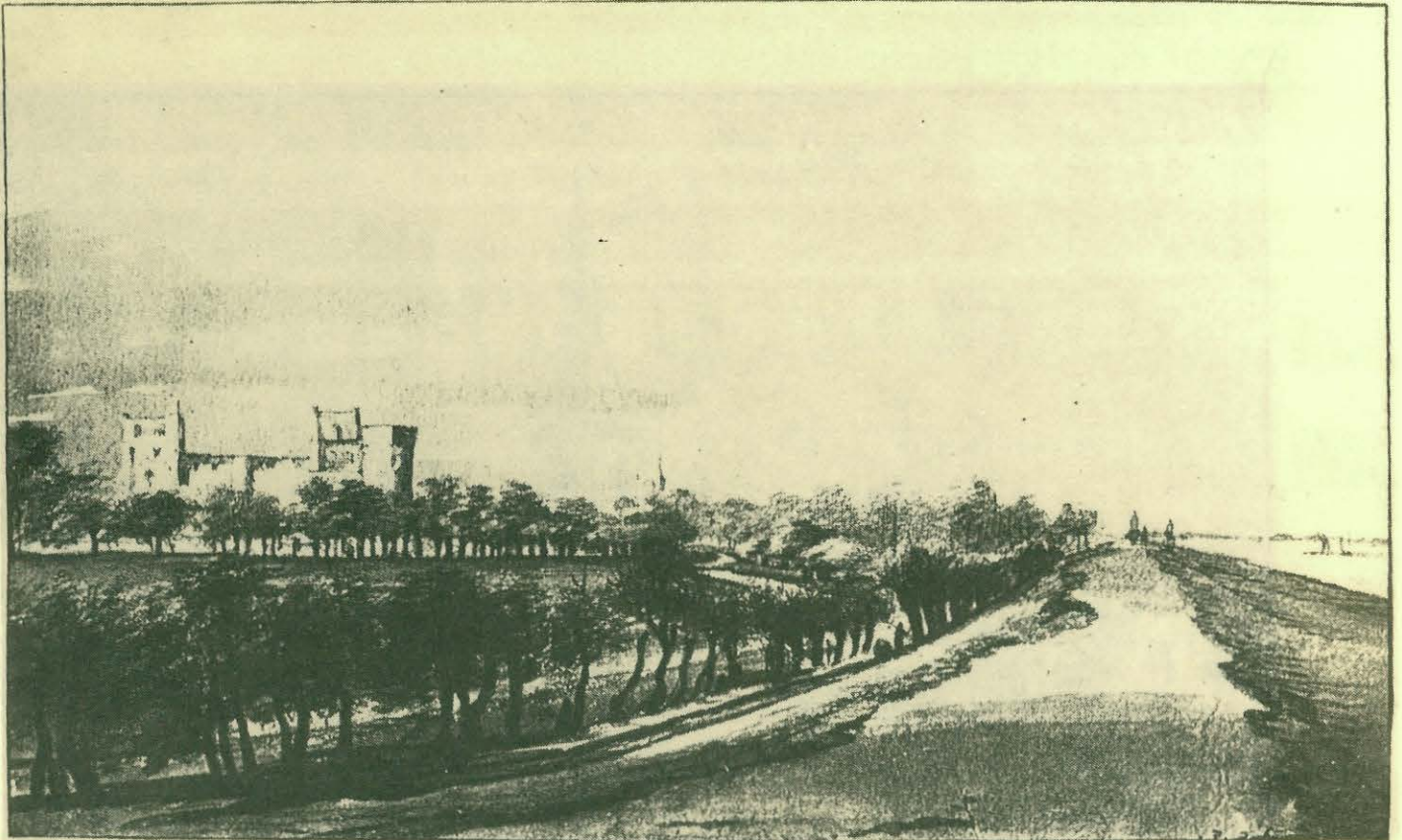
Gekozen werd voor de prent van Roghman.

De Brederode's verleenden aan de burgers van Ameide voordelige 'handvesten' in 1600, 1613, 1629 en 1684.

figuur 21

figuur 22: Roelant Roghman: Het slot Herlaar met de kerk van Tienhoven. De dijk is laag en breed. Knotwilgen in rijen aan de voet van de dijk. Een imponerend slot met zowel een ronde - als een vierkante toren. Een hooguitstekend dak. Het geheel een massieve steenklomp. Toch zou dit Herlaar skechts als een ruine de volgende eeuw ingaan. In 1729 werd het afgebroken. De kerk van Tienhoven lijkt wat hoger te liggen. De tekening dateert van de jaren 40 van de 17-e eeuw.

figuur 22

Figuur 23 met het onderschrift:

"Roelant Roghman, Ameide (=Herlaar) met Tienhoven in het verschiet". Het gaat hier om een later samengestelde tekening uit twee delen. Dorp en kasteel moesten in *SUYDT HOLLAND* gevonden worden. De titel is onjuist. Het is Ameide gezien vanaf de Tienhovense Dijk met de molens bij Sluis. Rechts vooraan Herlaar.

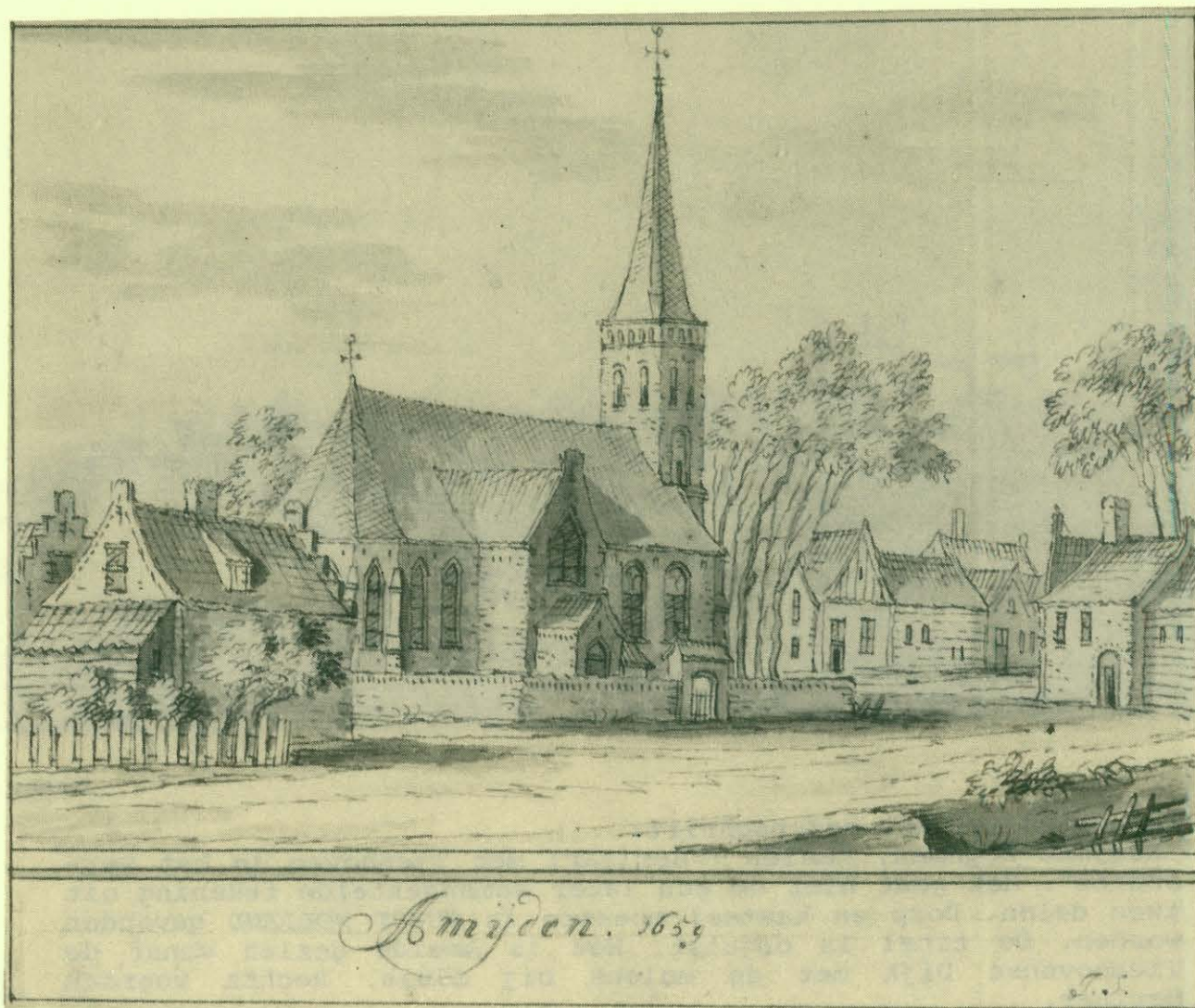
Roelant Roghman, Ameide (= Herlaar), met Tienhoven in het verschiet
tekening, gereconstrueerd uit twee gedeelten (nr. 14*, zie Addenda)
Verblijfplaats onbekend

figuur 23

Figuur 24: AMIJDEN 1659

signatuur: J.S. (Verdere naam van de tekenaar onbekend)

In het Gemeente-archief van Dordrecht werd deze prent aangetroffen. Het ooievaarsnest ontbreekt nog. Het torenuurwerk eveneens. Wel was er een luidklok daterend van 1608, vervaardigd door Henricus Meurs (zie de gedetailleerde tekening van Anton Verhey Januari 1943, nieuwsbrief 1995-1,p.7).

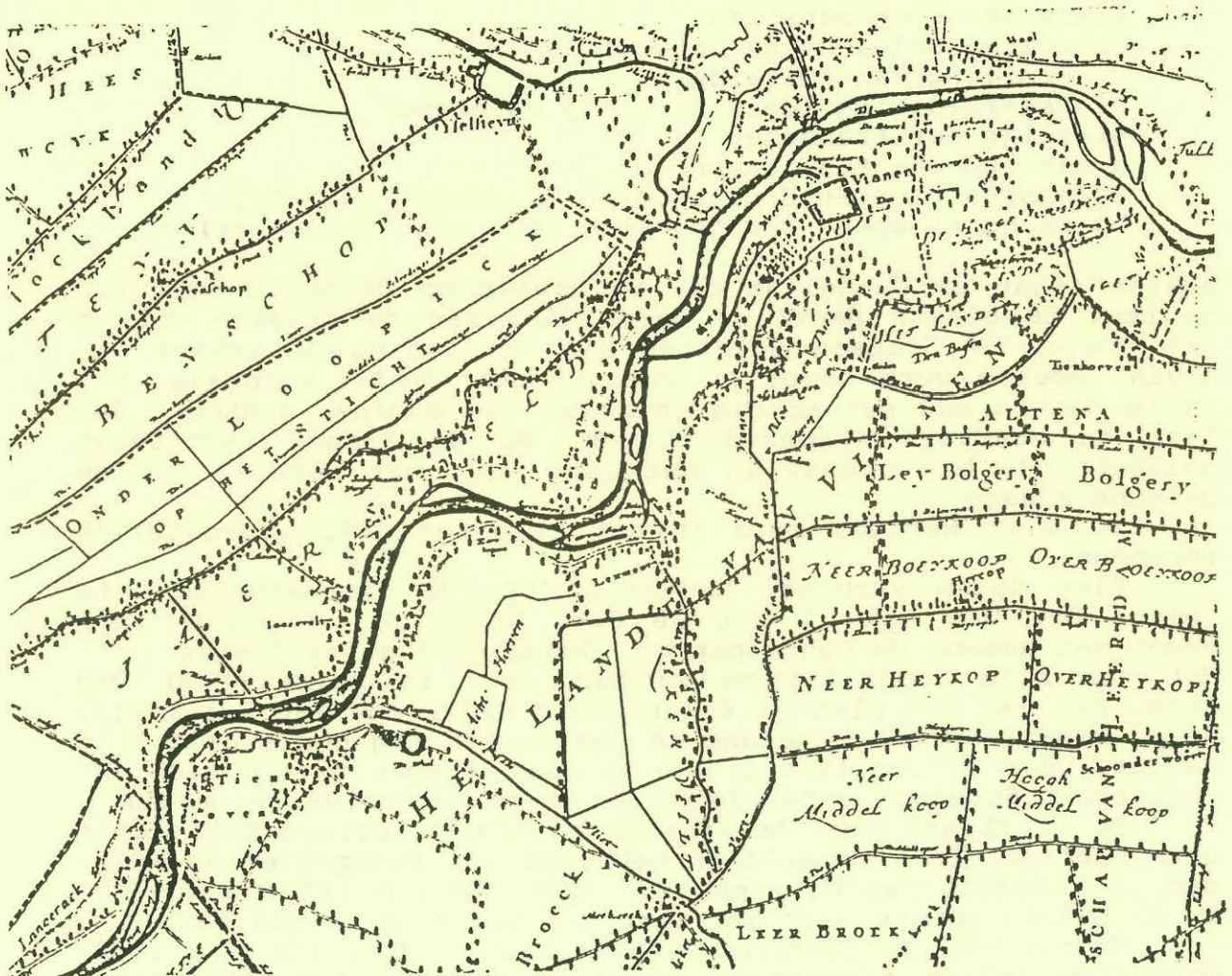
figuur 24

figuur 25:

Johan Wolfert van Brederode, (onder andere) Heer van Ameide stierf in 1655 en werd opgevolgd door Hendrik. Deze door Wolfert en na diens dood kwam de laatste van de Brederode's Hedwig Agnes. Door vererving kwam Ameide-Herlaar-Tienhoven toen aan de familie van Dohna.

Uit de tijd van Johan Wolfert dateert deze prent. Hij werd pas uitgegeven (volgens het onderschrift) in 1696.

Deze kaart werd overgenomen van de titelpagina van "IN HET LAND VAN BREDERODE" van de historische vereniging Vianen. Het is een detail uit de Nieuwe Kaart van den Lande van Utrecht door Bernard Du Roy.

Het Land van Vianen en Ameide.

Detail uit de Nieuwe Kaart van den Lande van Utrecht (1696) door Bernard Du Roy.

figuur 25

Figuur 26: OVERZICHTSSCHETS VAN DE VELDTOCHTEN 1672

Het geeft een nauwkeurig beeld van de krijgsverrichtingen tijdens het RAMPJAAR 1672. Aangegeven zijn de Franse- en Nederlandse stellingen, de Franse-, Nederlandse-, Duitse- en Spaanse troepenbewegingen en ook de Hoilandse Waterlinie.

Het volk was toen redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos. Gelukkig bleek dat 'reddeloos' onterecht. Michiel de Ruyter belette de Frans-Engelse landingen op de kust en Willem III bleek een kundig tegenstander van de Franse generaals Condé, Turenne en Luxembourg.

De "Verklaring" luidt letterlijk:

- 1-ste Tocht van Willem III
- 2-e Tocht van Willem III
- Fransche hoofdoperatiën
- Fransche nevenoperatiën
- Inundatie Hollandsche Waterlinie en Stelling van Amsterdam
- Eccesverdediging (deze term mij onbekend)
- Stelling der Franschen
- Nederlandsche Stellingen
- Spaansche troepen Bondgenooten (mij niet duidelijk)
- Duitsche troepen Bondgenooten (mij niet duidelijk)

Ameide staat er duidelijk op, weliswaar op de Noordoever van de Lek. De plaats dankt de vermelding aan de trieste rol in het drama. De Fransen bezetten bij verrassing de schans bij Sluis. Ameide werd bezet en veel huizen werden verbrand. Het is te danken aan het moedig optreden van dominee Jonkhout dat kerk en stadhuis gespaard bleven. Na de Franse terugtocht collecteerde hij overal in het land voor het herstel van de geleden schade.

Ook het slot Herlaar werd in het rampjaar 1672 gedeeltelijk verwoest.

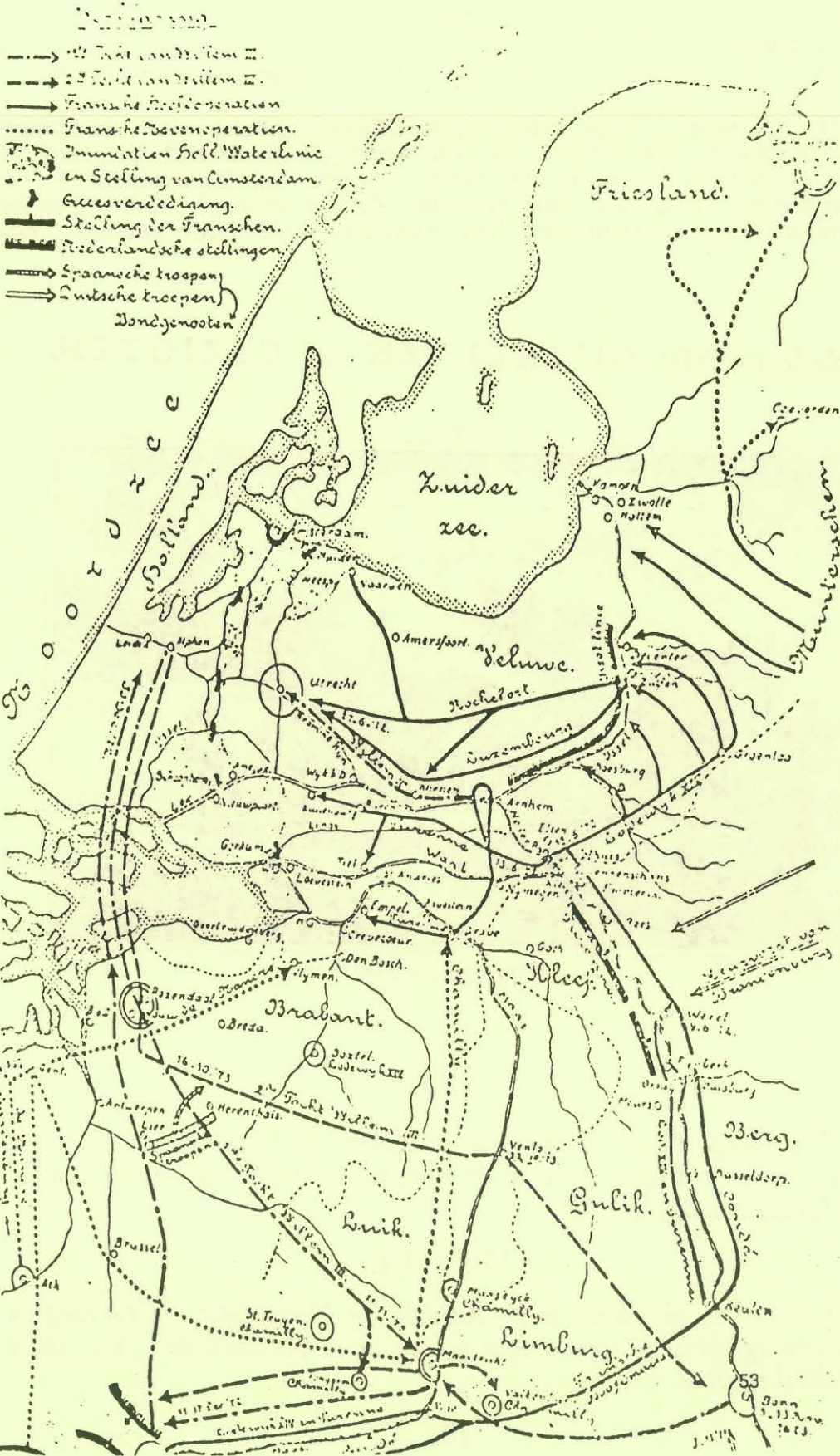
Tien dagen verbleef Lodewijk XIV (de 'Zonnekoning') te Zeist. Dat was van 21 tot 30 Juni 1672. Hij logeerde toen samen met Madame de Montespan in 'Boomgaertlust'te 'Seyst'. Het was zijn bedoeling om vandaar door te reizen naar Den Haag. Hij had z'n plan al klaar: Zuid Nederland aan Frankrijk, Noord Nederland aan Engeland en daartussen nog een stukje Zuid Holland voor Willem III. Bij de Franse troepen bevond zich een contingent Engelsen onder leiding van de Hertog van Monmouth.

De doorbraak van de Fransen richting Rotterdam mislukte uiteindelijk. Iets dergelijks gebeurde bij Bodegraven en Naarden. De troepen van de Republiek onder Willem III slaagden er in de Franse opmars naar het hart van het land te stuiten.

Vooraf de veldtochten van Willem III (1672 en 1673) worden duidelijk aangegeven op de kaart. Aan deze "tangbewegingen" waren grote risico's verbonden. De waardering daarvoor eerst in de Republiek en later ook bij de vroegere vijanden was groot.

In het Paleis van Versailles hangt een groots schilderij voorstellende de intocht van de Zonnekoning Lodewijk XIV in Den Haag. Gelukkig is daarvan niets gekomen.

Deel 10. De Franche Oorlog van 1568 tot 1648.

figuur 26

Figuur 27,

met het onderschrift:

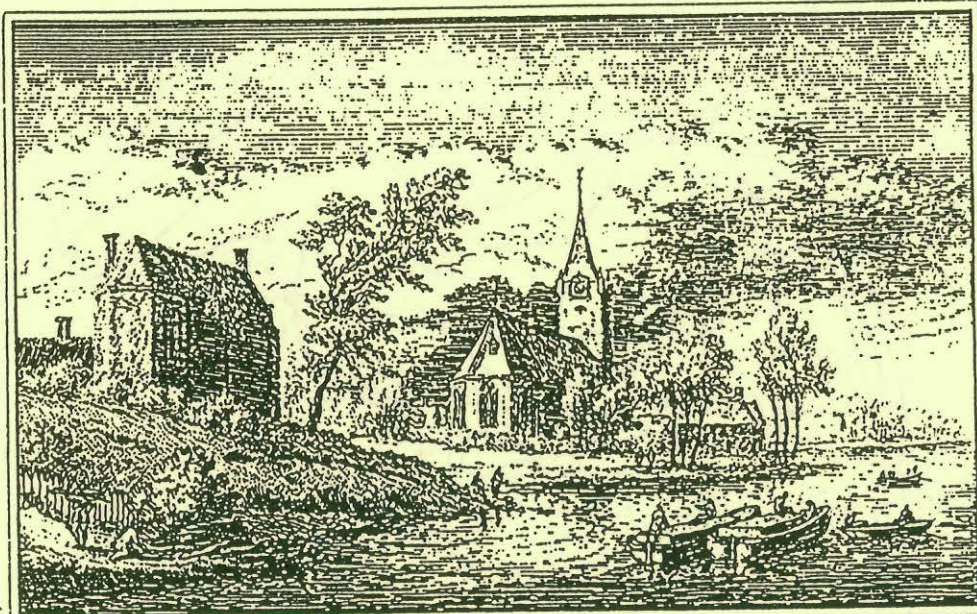
TIENHOVEN 1620 (gesigneerd A.Rademaker fecit).

Het Dorp TIENHOVEN aen de Rivier de Lek in de heerlijkheit van Vianen tusschen Ameide en Nieupoort hebbende een vermaeklijk Gezicht langs de Lek.

De Lekdijk is veel lager dan nu hetgeen blijkt uit de hoogte van de kerkramen. De kapel op de voorgrond stond er nog tot 1947 maar verdween tijdens de grote brand van Tienhoven in dat jaar. Tienhoven is ouder dan Ameide. In de Vroege Middeleeuwen begon vandaar de ontginning. Het jaartal onderaan vermeld moet 1720 zijn.

Nederlandsche OUTHEEDEN en GEZIGTEN.

188

A. Rademaker fecit

TIENHOVEN

1620

CLXXXVIII.

Het Dorp TIENHOVEN aen de Rivier de Lek in de heerlijkheit van Vianen tusschen Ameide en Nieupoort hebbende een vermaeklyk Gezicht langs de Lek.

N°. 188.

Tienhoven en 1620. entre Ameide & Nieupoort. Ce Village a une très-agréable Vue qui s'étend le long de la Riviere du Lek, sur la qu'elle il est situé.

188.

Tienhoven in the year 1620 between Ameide and Nieupoort. That Village hath a fine prospect along the Lek River.

figuur 27

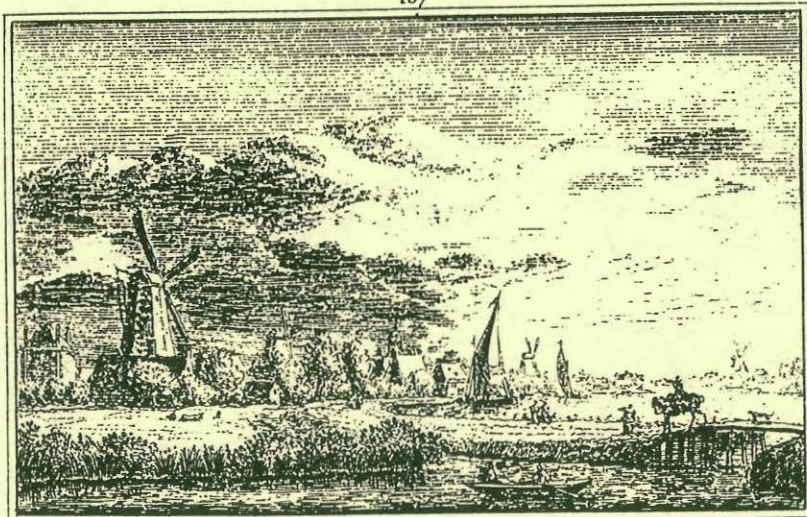
Figuur 28:

Deze prent is afkomstig uit 'Nederlandsche OUTHEDEN en GEZIGTEN' met het onderschrift: 'AMEYDE'. 'Het Stedeke Ameyde aan de Lek tegenover Jaersvelt, behoorende aan de Heeren van Vianen, te deerlijk geplondert en verbrant door de Franschen in het Jaer 1672'. Deze tekst wordt gevolgd door vertalingen in het frans en het engels.

De molens op beide oevers van de Lek zijn te herkennen maar het overige is niet thuis te brengen. In de literatuur wordt gesproken over een doorbraak in de Lekdijk bij Sluis waardoor het overtollige water rechtstreeks op de rivier kon uitstromen. Mogelijk passeert de ruiter op die plaats de brug over de monding van de Oude Zederik. Maar dan kloppen de molens niet, staan aan de verkeerde kant. Dit verbetert wanneer men de prent spiegelt maar het gebouw (het stadhuis) blijft niet te plaatsen.

Nederlandsche OUTHEDEN en GEZIGTEN.

187

AMEYDE

CLXXXVII.

Het Stedeke AMEIDE aen de Lek tegen over Jaersvelt, behorende aen de Heeren van Vianen, te deerlyk geplondert en verbrant door de Franschen in het Jaer 1672.

N°. 187.

Ameide, sur la Riviere du Lek vis-à-vis Jaersvelt. Les François pillèrent & saccagèrent en 1672. cette Ville, qui est dans le Territoire de Vianen.

187.

Ameide on the Lek's River over against Jaersvelt; the French army plundered and Saiked in the year 1672. that Town, situated in the Territory of Vianen.

figuur 28

III c de 18-e eeuw

CAERTE VAN 't LAND van MONTFOORT" figuur 29:

Hierop staat alles aangegeven wat toen van belang geacht werd. Op het origineel zijn de kleuren rood en groen toegepast.

In rood zijn aangegeven:

Montfoort, Utrecht, Vianen, Ysselstein, Woerden, Oudewater, Schoonhoven en Niupoort,

Met een voor alle dörpen gelijk teken zijn aangegeven:

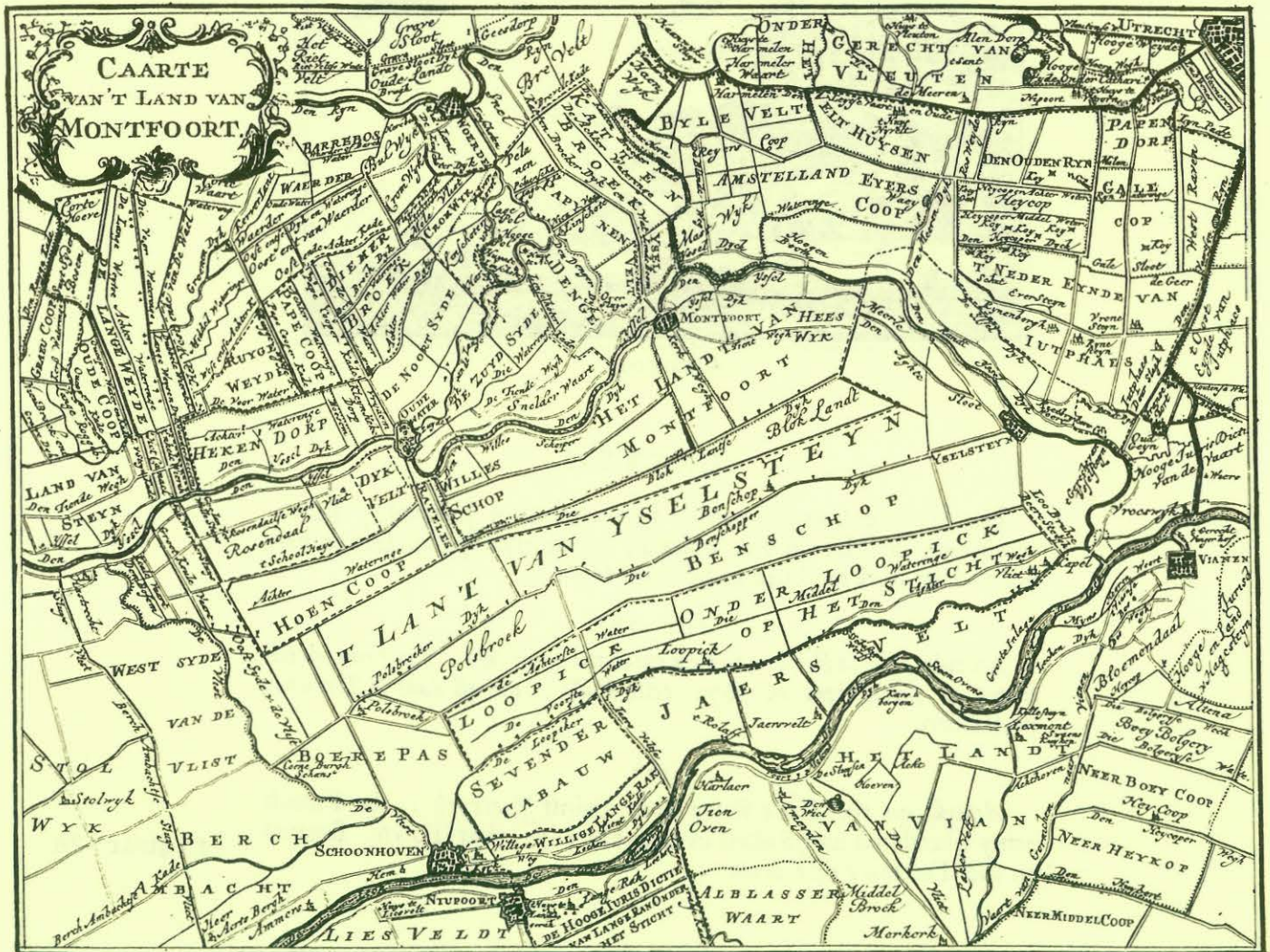
Ameijden, Tien Oven, Jaersvelt, Lange Rak, Willige Lange Rak, Loopick, Merkerk, Lexzmont, enz.

Harlaer en de Sluyzen vallen op door een andere spelling.

Laker Velt is aan de kronkelingen van de Lake als stroompje te herkennen.

In 1658 trokken de eerste trekschuiten vanuit Gorcum en Vianen naar Meerkerk. Daar was de overstapplaats. Waar men de Zouwe verwacht staat de Vliet. Van de Wiel aan de Zouwendijk is me het jaar van ontstaan onbékend. In 1573 was er een dijkdoorbraak te Ameide maar waar dit gebeurde werd me niet duidelijk. Dat kan meen ik op drie plaatsen zijn: 1/ bij de vroegere "Eilappies", onderaan de dijk direct westelijk van Ameide, 2/ bij de Nieuwe Wiel aan de Sluisendijk en 3/ bij de Oude Wiel aan de Zouwendijk.

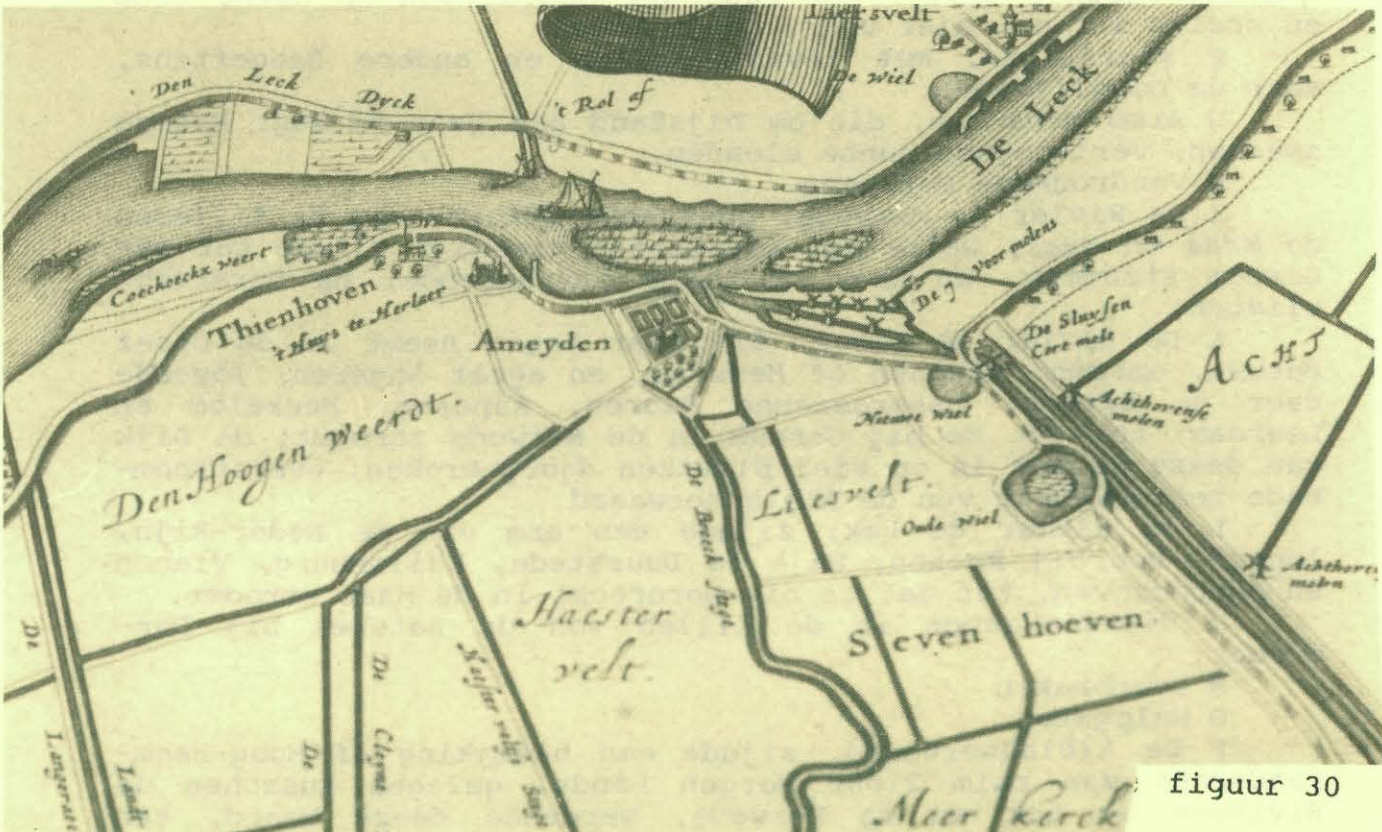
Een kaart "LEZEN" is een boeiende bezigheid.

figuur 29

Figuur 30: Een deel van de "NIEUWE CAERTE VERTOONENDE DEN GEHEELEN ABLASSERWAERT", een gravure van B.Stoopendaal naar een tekening van A.de Vries (1716). Het stratenplan is schetsmatig aangegeven, van het stadhuis geen spoor. Prachtig zijn de 7 "voormolens" bij "de sluyzen". De twee eilanden in de Lek, de zg. "bollen" waren economisch van betekenis, ze werden jaarlijks verpacht. Er vaart een schip door een strang voor de Lopikse Wal. De benaming "'t Rol af" zegt wat van de verbindingsweg Lekdijk-Lopikse Dorp, men "rolt er van af". De "Coecoeks weert" is goed aangegeven. Hier liggen volgens de huidige opvattingen afgevlakte rivierduinen, opgewaaid in de periode dat het rivierzand bloot lag, droog werd en ging stuiven. Er is een bericht van de Rijksdienst voor de Opsporing van Bodemvondsten (de R.O.B.) uit 1976, afkomstig van de heer H.G.van der Weyden van Staatsbosbeheer Zuid Holland, dat de vondst meldde van "kloostermoppen" aan de linker Lekoever in de Koekoekswaard. De stenen lagen op een rivierduin en vormden de overblijfselen van een middeleeuwse steenoven. Teveel was al van de oever weggebaggerd om de originele constructie te kunnen vastleggen. Het zelfde formaat baksteen (23x11x4,5 cm) wordt teruggevonden in het koor van de nabijgelegen kerk van Tienhoven. Dit gedeelte van de kerk dateert uit de 15-e eeuw. Jammer dat bij het bericht niet de locatie werd gegeven.

"Den Hoogen Weerdt" staat er fraai op. Bij Sluis vindt men de "Nieuwe Wiel" en iets verder aan de Zouwendijk de "Oude Wiel". De benaming "Broek Stigt" is ongewijzigd tot heden. "t Huis te Herlaer" zoals aangegeven op deze kaart werd in 1729 gesloopt om plaats te maken voor een "lustslot". Tegenover Tienhoven ziet men de molen die op meerdere prenten van deze bundel voorkomt. Opmerkelijk is de krib tussen Ameide en Herlaer.

figuur 30

Figuur 31:

"Tweede plaat der overstromingen vande provincien: Gelderland en Holland in den Jaare 1740 en 1741. Inzonderheyd van de Alblasserwaard, Het Land van Gorcum en Het Land van Vianen, waer inde omgeleegene Landen, Rivieren, Killen, Steeden, Dorpen, Doorbraaken, Hulpgaaten en aanmerckelijkste voorvallen, met de uyterste nauwkeurigheid, naar het Leeven zijn afgebeeld"

Het is een overzichtsprent van de Alblasserwaard waarop Ameide, Herlaar en Tienhoven terug te vinden zijn. De contouren van Rotterdam, Vianen, Gorcum etc. zijn fraai weergegeven.

"A Eenige afgezondene Heeren, zo uit het midden van Haar Ed. Mogende de Heeren Gecommitteerde Raaden van Holland en Westfriesland, nevens eenige Leden van de Ed. Achb: magistraat van Gorcum, ter plaatse aangekomen zijnde, om een naauwkeurige beschouwing van de overstroomde Landen, de Boorbraken, de toestand der dijken en de onbeschrijfelijke elenden der opgezetenen, door deze Watervloed veroorzaakt, te neemen, ziet men alhier, verzelt van een Leeraar, de noodlijdende Landlieden vertroosten en van het noodige verzorgen.

B Een ingenieur met een Verrekijker de toestand van het overstroomde Land beziende.

C Het Jagt van Haar Ed. Mog: ten anker leggende op de Rivier de Merwede.

D Het Jagt van Haar Ed. Mog: dat met veel moeiten en gevaar, in de Haven van Gorcum word gesleept.

E De sloep van het Jagt, waar mede de Heeren Afgezondenen, ter plaatze dien Haar Ed. Mog: wilden bezigten, zig hebben laten voeren., dewijl het Jagt uit hoofde van de harde wind en snelle stroom, niet voort konde komen.

F Vaartuigen, met levensmiddelen en andere Behoeftens, voor de noodlijdende.

G Arme Menschen, die om bijstand aan Haar Ed. Mog: koomen smeeken, vertoonende hunne elenden,

H Verdronkene Menschen.

I De Rivier de Merwede, bestaande Wateren van de Rivieren de Maas en Waal, welke bij Loevestein vreenigt zijnde tot aan Gorcum stroomen, en daar de Linge ontvangende, na Dordrecht vlieten.

K De Rivier de Linge, die haar begin neemt in de Opper Betuwe, omtrent Heussen of Heusden, en agter Angeren, lopende door de Betuwe, besproeiende Buuren, Asperen, Heukelom en Leerdam, tot dat ze bij Gorcum in de Merwede stroomt; de Dijk van deeze Rivier is op vier plaatzen doorgebroken, overstroomende het bovenste van de Alblasserwaard.

L De Rivier de Lek, zijnde een arm van de Neder-Rijn, lopende voorbij Rhenen, Wijk te Duurstede, Kuilenburg, Vianen en Schoonhoven, tot dat ze bij Dordrecht in de Maas stroomt.

M Uitvloeyingen in de Killen van de Wateren bij Dordrecht.

N Doorbraken

O Hulpgaaten

P De Alblasserwaard, zijnde een bedijking of Hoog-Heemraadschap van ruim 21000 Morgen Lands, gelegen tusschen de Rivieren de Lek en de Merwede, werdende deeze Waard, ten

Oosten door den Diefdijk van Kuilenburg en den Lingendijk van de Tielerwaard afgezondert.

Q Het Land van Gorcum, ook wel het Land van Arkel genaamt.

R Het Land van Vianen.

S De Tielerwaard.

T Het Land van Altona.

V Het Land van Ysselmonde.

W De Biesbosch

1 De Stad Dordrecht	31 Molenaars-Grave	61 Tienhoven
2 De Stad Rotterdam	32 Blokland	62 't Huis
3 De Stad Gorcum	33 Otteland	Hagestyn
4 De Stad Worcum	34 Goudriaan	63 Everdingen
5 De Stad Schoonhoven	35 Noordeloo	64 Akoy
6 De Stad Vianen	36 Ammers	65 Renoy
7 De Stad Nieupoort	37 Groot-Ammers	66 Spyk
8 De Stad Heukelom	38 't Huis te Liesvelt	67 Dalem
9 De Stad Leerdam	39 Langerak	68 Werkendam
10 De Stad Asperen	40 't Huis te Langerak	
11 Loevestein	41 AMEYDEN	69 Ryswijk
12 Charloos	42 TIENHOOVEN	-----
13 Ysselmonde	43 Meerkerk	
14 Barendregt	44 Hoornaar	
15 Rysoort	45 Hoog Blokland	
16 Lynden	46 Arkel	
17 Stryen	47 Schelluyne	
18 Dubbeldam	48 Hardinxveld	
19 Krimpen	49 Giessendam	
20 Alblasserdam	50 Giessenburg	
21 Alblas	51 Giessen Ouwerkerk	
22 Lekkerkerk	52 Giessen Nieuwerkerk	
23 Nieuw Lekkerkerk	53 By-Giessen	
24 Streefkerken	54 Lexmond	
25 Donk	55 Helsdingen	
26 Bleskens-Grave	56 Heykoop	
27 Papendregt	57 Leerbroek	
28 Wyngaarden	58 Nieuwland	
29 Slydregt	59 Kedighem	
30 Vuylendam	60 Oosterwijk	

V E R K L A A R V A N D E P R I N T - V E R B

A. Eenige afgezondene Heeren, zo uit het midden van Haar Ed. Mogende de Heeren O. Achtb. Magistraat van Gorcum, ter dezer plaatze amgekomen zynde, om een naauwkeurige de onbeschryffelyke elenden der opgezetenen, door deze Watervloed veroorzaakt, te neer van het noodige verzorgen. *B.* Een Ingenieur met een Verrekijker de toestand van het Rivier de Merwede. *D.* Het Jagt van Haar Ed. Mog: dat met veel moeite en gevaar, in Afgezondenen, ter plaatze dien Haar Ed. Mog: wilden bezigten, zig hebben laaten voeren. *F.* Vaartuigen, met Levensmiddelen en andere Behoeftens, voor de noodlydende. *G.* Armlenden. *H.* Verdrinkene Menschen. *I.* De Rivier de Merwede, bestaande uit de Watercum froomen, en daar de Linge ontfangende, na Dordrecht vlieten. *K.* De Rivier de Linge Angeren, lopende door de Betuwe, besproeyende Buuren, Asperen, Heukelorn en Leerdam plaatzen doorgebroken, overstromende het bovenste van de Abblafferwaard. *L.* De Rivier de. Kuilenburg, Vianen en Schoonhoven, tot dat ze by Dordrecht in de Maas stroomt. *A.* gaten. *P.* De Abblafferwaard, zynde een bedyking of Hoog-Heemraadchap van ruim 2100 Waard, ten Oosten door den Diefdyk van Kuilenburg en den Lingendyk van de Tielerswaard. *R.* Het Land van Vianen. *S.* De Tielerswaard. *T.* Het Land van Alkna. *V.* Het Land

No. 1. De Stad Dordrecht.	402 1/2	15. Rynsoot.	402 1/2	29. Sijde
2. De Stad Rotterdam.	402 1/2	16. Lynaen.	402 1/2	30. Vurle
3. De Stad Gorcum.	402 1/2	17. Stryen.	402 1/2	31. Molen
4. De Stad Woreuin.	402 1/2	18. Duijbeldam.	402 1/2	32. Blokla
5. De Stad Schoonhoven.	402 1/2	19. Krimpen.	402 1/2	33. Otela
6. De Stad Vianen.	402 1/2	20. Abblafferdam.	402 1/2	34. Goudt
7. De Stad Nieuwport.	402 1/2	21. Alila.	402 1/2	35. Noord
8. De Stad Heukelorn.	402 1/2	22. Lekkerkerk.	402 1/2	36. Amm
9. De Stad Leerdam.	402 1/2	23. Nieuw Lekkerkerk.	402 1/2	37. Groet
10. De Stad Asperen.	402 1/2	24. Streefkerken.	402 1/2	38. 't Hui
11. Loosvelbin.	402 1/2	25. Donk.	402 1/2	39. Lange
12. Clariors.	402 1/2	26. Bloekens-Grave.	402 1/2	40. 't Hui
13. Viskmonde.	402 1/2	27. Papendregt.	402 1/2	41. Amey
14. Barendregt.	402 1/2	28. Wyngarden.	402 1/2	42. Tienh

RINGEN EEZE EELDINGEN.

committeerde Raaden van Holland en Westvriesland, nevens eenige Leden van de Ed. beschouwing van de Overstroomde Landen, de Doorbraken, de toestand der Dyken en n, ziet men alhier, verzelt van een Lecraar, de noodiydende Landlieden vertroosten en erfstroomde Land beziende. C. Het Jagt van Haar Ed. Mog: ten anker leggende op de Haven van Gorcum word gelleeft. E. De Sloop van het Jagt, waar mede de Heeren lewyl het Jagt uit hoofde van de harde wind en snelle stroom, niet voort konde komen. Menchen, die om bystand aan Haar Ed. Mog: komen smeeken, vertoonende hanne e van de Rivieren de Maas en Waal, welke by Loevestein vereenigt zynde tot aan Gorcum, die haar begin neemt in de Opper Betuwe, omtrent Heuflen of Heusden, en agter tot dat ze by Gorcum in de Merwede stroomt: De Dyk van deeze Rivier is op vier Lek, zynde een arm van de Neder-Rhyn, lopende voorby Rhenen, Wyk te Duurde- Uitvloeyingen in de Kilfen van de Wateren by Dordrecht. V. Doorbraken. O. Hulp-Morgen Lands, gelegen tusschen de Rivieren de Lek en de Merwede, werdende deeze afgezondert. Q. Het Land van Gorcum, ook wel het Land van Arkel genaamt an Yflemonde. W. De Biesbosch.

23. Meerkerk.	57. Loevestein.
24. Hoornmar.	58. Nieuwland.
25. Hoog Bokland.	59. Kadighem.
26. Arkel.	60. Oulkerwyk.
27. Schulloyne.	61. Tienhuven.
28. Hardinxveld.	62. 't Huis Hagelwyn.
29. Giesfendam.	63. Eevdingen.
30. Giesfenburg.	64. Abooy.
31. Giesfen Ouwkerk.	65. Ransy.
32. Giesfen Nieuwkerk.	66. Spyk.
33. By-Giesfen.	67. Dalem.
34. Lexmond.	68. Werkendam.
35. Heidingen.	69. Ryswyk.
36. Heykoop.	

figuur 31

Figuur 32:
met het onderschrift:

AMEIDE, langs de Lek te zien 1750. Gesigneerd H.S.f.

Kerk, toren en stadhuis zijn te herkennen. Een boerderij waar de Achterweg op de Lekdijk komt. De molen op de Noorder Lekdijk werd in de 19-e eeuw vervangen door een stoomgemaal aan de Rolafweg. Tenslotte nam in de jaren 80 het gemaal bij Koekoeksveer het werk over. De vele molens in de verte malen het water uit de Zouwe op de Lek. Ze staan vóór Sluis buitendijks. Er is duidelijk een veer vóór Ameide; een modern aan-doende pont brengt man en paard naar de overkant. Op de rivier een zeilschip, men kan dit nog treffen.

figuur 32

Ameide werd in 1388 en 1672 gebrandschat. Het mooie dijkhuis van het Hoogheemraadschap 'De Alblasserwaard' moest op de dag dat Spilman deze prent maakte (1750) nog gebouwd worden (1760).

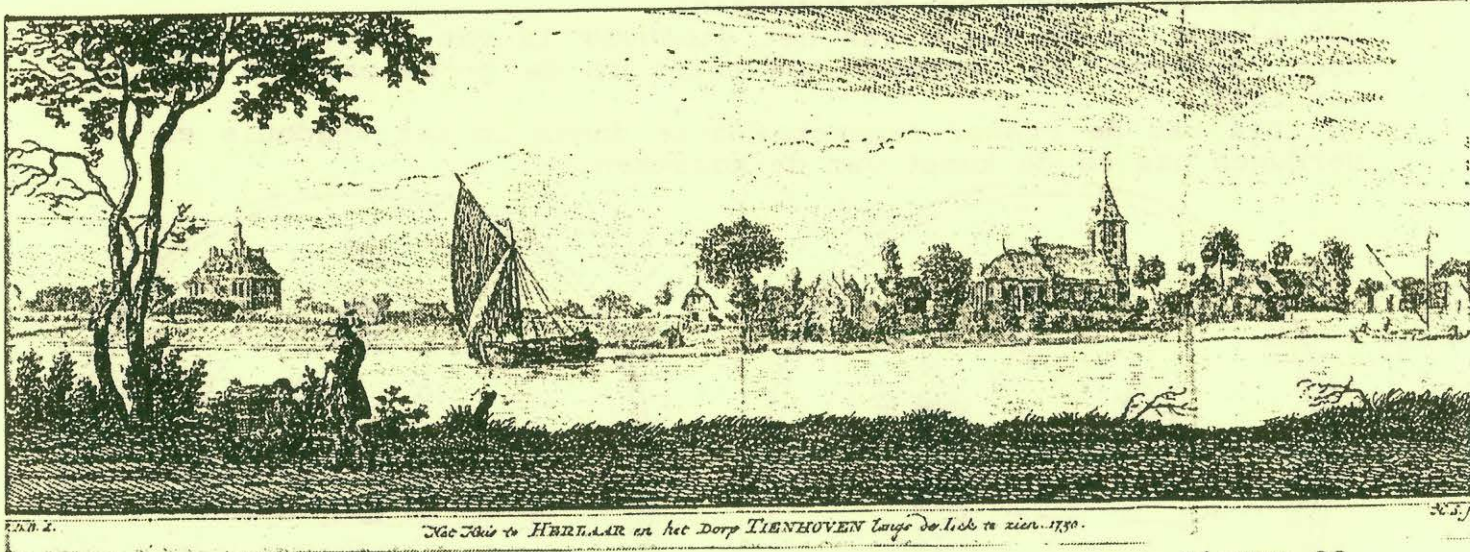
Figuur 33:
met het onderschrift:

HET HUIS te HERLAAR in het dorp TIENHOVEN, langs de Lek te zien 1750. (gesigeneerd met H.S.f.)

Het HUIS TE HERLAAR is intact. Het oude slot werd in 1729 afgebroken. Op dezelfde plaats liet de Heer Aernout van den Bergh, oud-schepen van de stad Rotterdam een voor die tijd modern gebouw neerzetten. Na zijn dood, enkele jaren later kwam het goed aan Arnout Leers. In het boek van P.van der Schelling staat het mooi beschreven. Zittend in de kamer op de eerste verdieping kon hij de Dom van Utrecht zien. Het gebouw steekt hoog boven de (toen veel lagere) Lekdijk uit. Met enige fantasie kan men het "Oude Slot", de "Eikenlaan" en de "Beukenlaan" herkennen.

Herlaar werd zwaar beschadigd in de jaren 1388-1390, in 1672 en in 1813.

Het dorp TIENHOVEN wijkt nauwelijks af van het huidige. De kerkrampen lijken hoger aangebracht maar dit is gezichtsbedrog. Het is te wijten aan de toen lagere dijk. Juist die oeroude toren is nog even fraai en romantisch als toen. Van het veer kan men met moeite de roeiboot waarnemen. De mannen op de Lopikse wal genieten van de zomerdag.

figuur 33

De St.Nicolaaskerk te Tienhoven werd gesticht in de 10-e eeuw. Bij de bouw van kerk en toren werd tufsteen toegepast afkomstig uit de Eifel. Men kan deze natuursteen nog in de onderbouw van de toren herkennen. Later werden vanaf het tufstenen gedeelte de gevels opgetrokken met kloostermoppen (maten: 32x14x8 cm, elders 32x16x8 cm). Er volgden meerdere verbouwingen maar in 1650 hadden kerk en toren het huidige uiterlijk. De speciaal verzwaarde bocht in de dijk ter plaatse wijst er op dat de rivier de kerk gevaarlijk bedreigd heeft.

Figuur 34: HET STADHUIS VAN AMEIDE Wapenen staande in een Nis voor de gevel, hierboven vermin de kleinheid niet te onderscheiden.

BREDERODE

ZOLMS

Figuur 35:

HET STADHUIS VAN AMEIDE Van agteren uitkomende aan het einde van de Haven, en te zien van de zijde van de Lek.

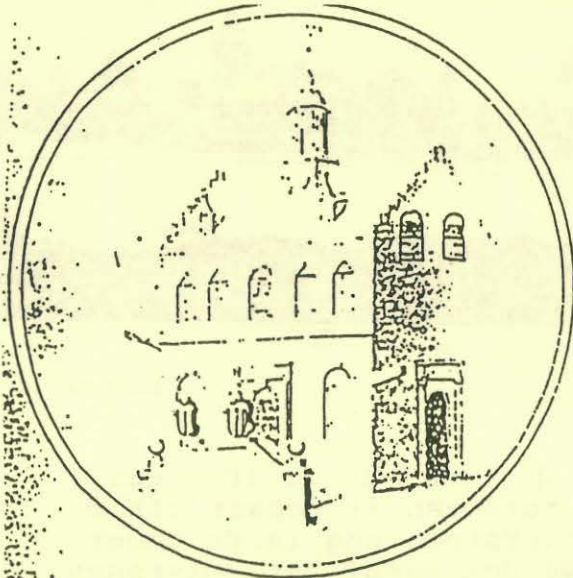
Boven de ingang van de WAAG staat:

Anno een duisent ses hondert veertig en vier
 Heeft Jonker Henrik van Brederode Drossaert alhier
 Op den zevenden April met zijn Edele hant
 Den eersten steen van dit stadhuis zelve geplant.

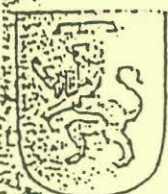
In zijn boek van 1749 noemt P. van der Schelling de dam: "een ruim vierkant plein". Hij betreurt een recente dijkverhoging, die het aanzicht van haven en dam schaadt. In een nis in het midden van de voorgevel staan de wapens van Johan Wolfert van Brederode (een rode leeuw met een blauwe lambel op goud) en zijn (tweede) vrouw Louise Christine van Solms. De eerste steen werd gelegd door Hendrik van Brederode, Heer van Bolswaert (1592-1676), die van 1618 tot 1663 drossaard van Ameide en Tienhoven was. Het was een zoon van de bastaard Reinoud van Brederode. Het bordes is gekroond met twee leeuwen die het wapen van Ameide omklemmen. Daarboven bevinden zich de twee wapenschilden. Daaronder de koppen van het wildzwijn (een herinnering van de vrouw van Hendrik van Brederode, die een zuster was van de beruchte Willem van der Mark, Heer van Lumey, ofwel 'het wilde zwijn der Ardennen'. Vroeger was de toegang tot de Waag aan de havenkant.

Het klokje in de toren van het stadhuis is van 1690, gemaakt door 'Euterpe' te Deventer. De tafel in de grote zaal is nog van 1644.

In 1814 zat de Franse legerstaf drie dagen in het stadhuis en verdween pas na de komst van de kozakken.

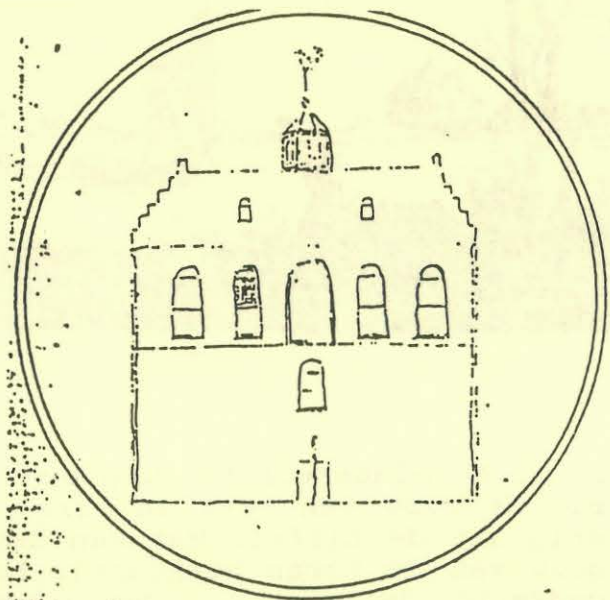

Het Stadhuis van Ameide.

Wapenen,
 staande in een Nis
 voor de gevel, hier
 boven; om de kleinheid
 niet net te onderscheiden.

figuur 34

Het Stadhuis van Ameide

Van agteren uitkomende aan het einde van
 de Haven, en te zien van de zijde van de Lek.

figuur 35

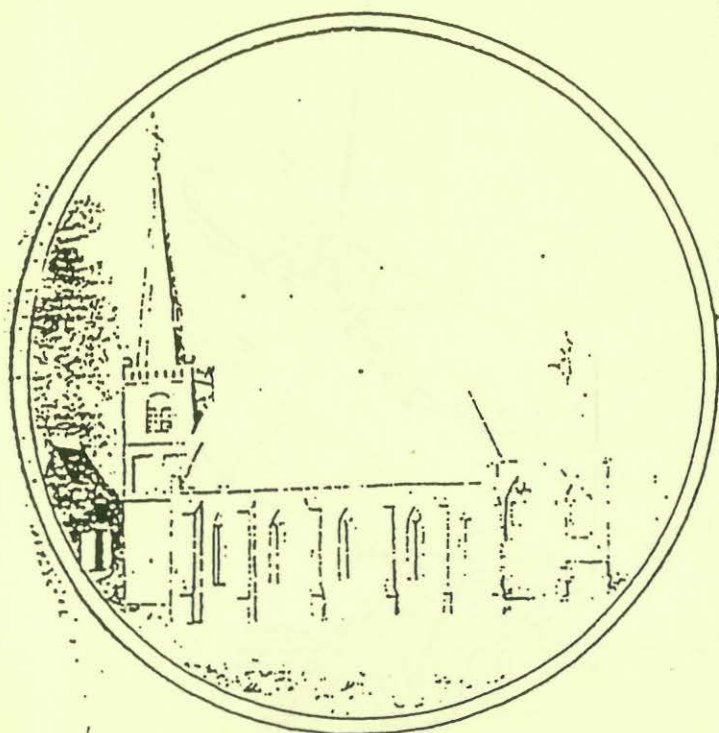
Figuur 36: met het onderschrift: "De Kerk van Ameide"

Figuur 37: met het onderschrift: "De Kerk van Ameide
van de Westzijde"

De Heer HAM, leenheer van Ameide begon de bouw van de kerk in 1365. Elders staat vermeld 1356. De bouw duurde 6 jaar en werd onderbroken door een staking, die snel door de pastoor werd gebroken. De oudste grafsteen is van 1384. De marmeren graftombe van een vroeger familielid van mr. J.W. Ram (gestorven 1789) werd in diens opdracht gemaakt door beeldhouwer van Campen in 1755. Het toonde een schreiend knaapje. Dit monument verdween met de brand van 1953. Onderin de kerktoren waren de "duivelshokken"; in de toren hing een klok van Martin-Zwolle (maten 1,60 x 1,20 m) (1609).

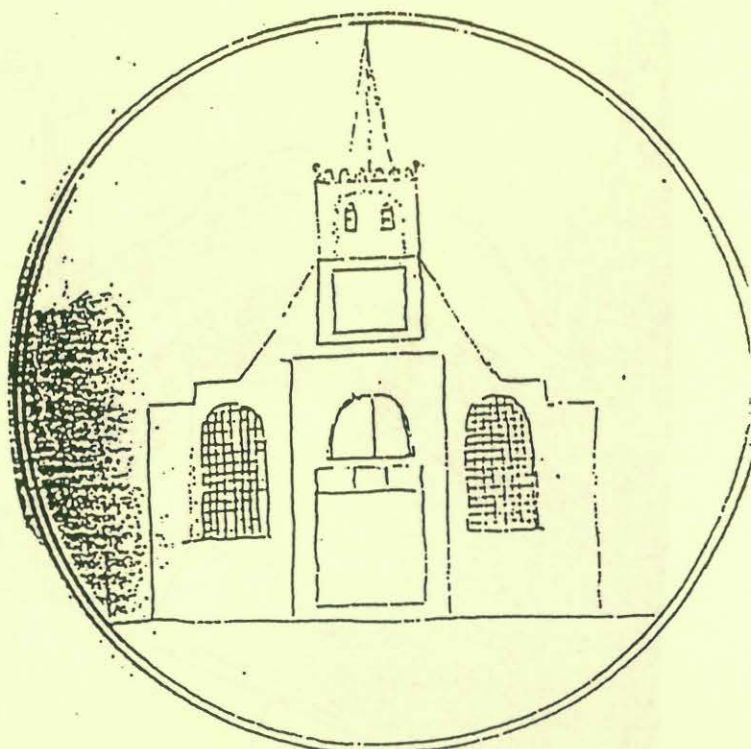
In 1746 telde de kerkelijke gemeente 224 lidmaten. Als predikanten noemt P. van der Schelling (over de periode 1585 tot 1749): Driel, Andelius, Vogelsang, Frderici Auricanus, Jonkhout, Hermshuizen, Schalkwijk, van der Velden, Hoinga Westeravus, Cappenberg en van Rossum. Dominee Jonkhout was de man die een deel van de ramp in 1672 kon afwenden en later ook de schade kon regelen. Voor de preekstoel ligt het graf van ds. van Heynsbergen (1827).

Men kerkte in de 18-e eeuw 's morgens te Tienhoven en 's middags te Ameide; de volgorde was andersom wanneer de Heer of Vrouwe van Ameide op Herlaar waren.

De kerk van Ameide.

figuur 36

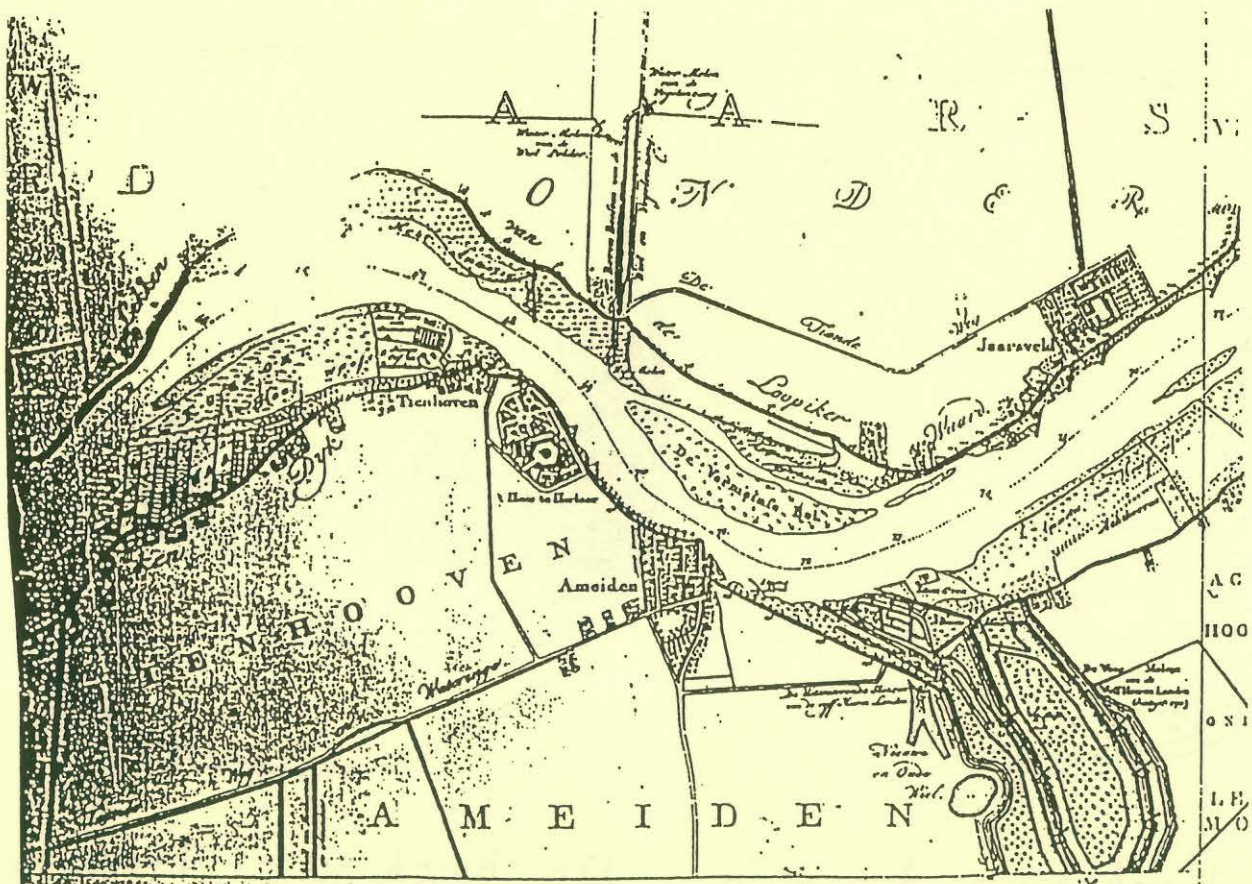

De kerk van Ameide.

van de Westzijde figuur 37

Figuren 38 en 39: Ameide-Herlaar-Tienhoven volgens Melchior Bolstra. De kaart werd vervaardigd in de periode 1751-1764.

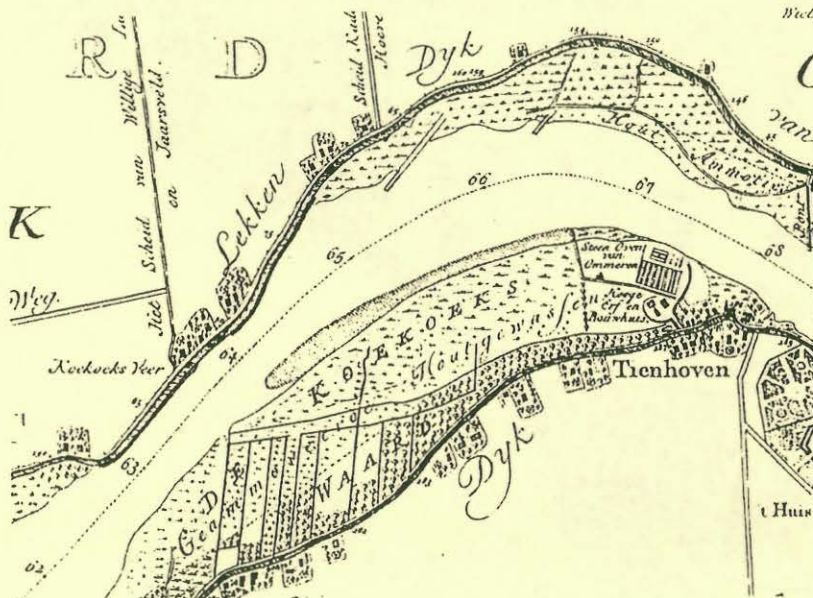
Bij Tienhoven is een rechthoekig perceel aangegeven. Het betreft mogelijk een pannenfabriek. Dan sluit dit aan bij hetgeen de heer van der Weyden meedeelde in de toelichting bij figuur 26. Volgens Bart Ibelings van het HEK gaat het om een turfopslag langs de Lek. Dit is onwaarschijnlijk aangezien er tussen het maken van de turfopslagen en het tot stand komen van deze kaart meer dan 150 jaar verlieden. Enkele boerderijen zijn te herkennen. Er zijn nog geen kribben bij de Koekoekswaard (de Tienhovense Waard). Wel ziet men zoiets tussen Ameide en Herlaar. Ten oosten van Ameide zijn de uitwaterende sluizen van de Vijfheerenlanden met de vermelding van 5 bovenmolens 1740, enkele bovenkruiers en de nieuwe sluis. Er is een vaargeul tot aan de Sluis (eertijds Kostverloren). Verder ziet men de Nieuwe- en de Oude Wiel. Ten oosten daarvan staan de voormolens van de Vijfheerenlanden, gebouwd in 1703. Ten oosten van de buitensluizen staat een steenoven aangegeven. Aan de overkant van de rivier ziet men de *Boven Boesem van de Wiel en Vogelenzang*. Het Huis te Jaarsveld is te herkennen. In de rivier voor Ameide *DE VORMEINSE BOL*. De stroomdraad is aangegeven en kennelijk gaat de scheepvaart al voor Ameide langs.

figuur 38

Figuur 39:

een detail van de kaart van Melchior Bolstra (1751-1764) met daarop aangegeven een van de turfopslagen ten Westen van Ameide (Bart Ibelings). Dit is onjuist omdat het voorkomen van de turfopslagen vermeld wordt voor de periode eind 16-e eeuw, dus ruim 150 jaar eerder. Er staat trouwens bij vermeld: 'Steen Oven van Ommeren'. Gaat het hierbij om de steenoven, gemeld door de heer van der Weyden?

Kaart van de rivier de Lek met zijn uiterwaarden door Melchior Bolstra getekend tussen 1751 en 1764; de uiterwaard de Kookeek ten westen van Ameide bij Tienhoven; één van de turfopslagen. figuur 39

Figuur 40: "Ameiden" en "'t Huis te Herlaar" (een detail van de kaart van Bolstra).

AMEIDEN

Duidelijk is het stratenpatroon van Ameide getekend. Men kan de Oude Haven aanwijzen. Die kwam tot aan de achterzijde van het Stadhuis. Daar was de ingang tot de Waag. Andere bronnen spreken over een ingan die later werd aangebracht. De Lekdijk ligt langs de Voorstraat en gaat via de Dam en de Oudendijk naar Sluis. De herenhuizen aan de Voorstraat zijn te herkennen, met de tuinen en de koetshuizen daarachter. De Benedendam, de Pompstraat, de Peperstraat, de Fransestraat, de Brouwerij, de Prinsegracht, de Paramaziebaan en de Achterweg, het is alsof het gisteren opgenomen werd. De Hogewaard staat er duidelijk op. Opvallend zijn de cirkelvormige patronen in de tuinen. De fraaie boerderij van de familie Kool ziet men natuurgetrouw met de flinke tuin er omheen. Deze boerderij werd onlangs afgebroken. Hetzelfde lot onderging de aanvallige boerderij van de familie Jongkind op Sluis. In de sindsdien verlopen 250 jaar is er echter aan de kern van het dorp weinig veranderd. Langs de dijk tussen het dorp en het slot is er op de prent een aaneensluitende rij van bomen. Op de overkant van de rivier ziet men de wipmolen, die men ook op de prenten van deze bundel tegenkomt.

Deze kaart van Bolstra ademt een sfeer van vrede, welvaart en rust net als bij de platen van Rademaker, Spilman en de Beyer.

't HUIS TE HERLAAR (figuur 41)

Lanen en tuinen komen mooi uit. Het Huis ligt binnen een dubbele gracht. Fraai is het stervormig aangelegde park. De Eiken-, Beulen- en Kastanjelaan en ook het Galgenlaantje zijn waarschijnlijk gelijktijdig geplant met de bouw van het Lustslot (1729 tot 1730). Dit was op de plaats waar het oude "Huis van Ameiden" of "Herlaar" had gestaan. Mr.P.van der Schelling (1749) geeft een levendige beschrijving van het toen nieuwe pand. Hij roemt het uitzicht vanuit de kamers van Herlaar. Zittend aan de thee kan men "Loopik" en "Jaersvelt" aan de overzijde van de rivier waarnemen. Ook kan men bij helder weer de Dom van Utrecht zien. "Herlaar", zo schrijft hij, "staat op zo hooggelegen land dat er bij dijkbreuk niets te vrezen valt". Dit gaat nu niet meer op. De Lek heeft z'n bed verhoogd en de bodem onder Herlaar is ingeklonken. De Lekdijk werd hoger.

In 1699 woonde op Herlaar de gravin-douarière en Vrouwe van der Lippe, geboren Burggravin van DOHNA, souverain van Vianen en Ameide etc., Vrouwe van Noordeloos, etc. Zij vroeg toen geld per verhandeld beest op de 'Termeise Mart'. De opbrengst kwam ten goede aan de herbouw van de pastorie. Nadat dit z'n beslag gekregen had ging het geld naar de armen in Ameide en Tienhoven. Door huwelijk kwam kort daarna Herlaar aan het huis van der Lippe Biesterfeld. In 1725 verkocht Simon van der Lippe Detmold het land van Vianen en Ameide (c.s.) aan de Staten van Holland. Deze deden het op hun beurt weer over aan Aernout van den Bergh. Diens huwelijk met Margaretha van Eyck bleef kinderloos, Na zijn dood in 1733, gevolgd door een periode van z'n zuster Anna ging het landgoed op 17-9-1745 over aan Arnout Leers en deze noemde zich Ambachtsheer van Ameide-Herlaar-Tienhoven. Voor deze heer Leers en z'n vrouw schreef mr.P.van der Schelling het in de inleiding genoemde boekwerk. A. Leers overleed in 1766. Toen kreeg z'n zoon Arnout Leers Ameide-Herlaar. Tienhoven ging naar z'n schoon-zoon Frans van der Hoeven. Arnout Leers jr. stierf in 1785. Zijn weduwe Maria Rebecca Gallenberg-Baartmans verkocht de heerlijkheden van Ameide en Herlaar toen aan mr. Jan Wijnand Ram, oud-schepen van Rotterdam en gehuwd met Itia Maria Bichen. Ram overleed in 1789. Dit is de man die de graftombe heeft laten oprichten in het koor van de kerk, gewijd aan een eerder overleden familielid. De dochter Albertina Helena Elisabeth Ram, Vrouwe van Ameide en Tienhoven trouwde in 1806 Laurent Theodore Nepveu, Heer van Herlaar. Hun zoon Mr. Laurent Jean Nepveu tot Ameide noemde zich naar z'n moeder. Hij stierf in 1876 te Delft.

Omstreeks 1800 woonde er enige tijd de heer Begram op Herlaar.

In 1876 werd de bezitting verkocht aan de heer A.van Stolk C z'n te Rotterdam. Dit werd de nieuwe Ambachtsheer van Ameide. Sindsdien zijn er zes leden van de familie Stolk als ambachtsheer van Ameide actief geweest. De jaarmarkt van 1999 kreeg door zijn aanwezigheid extra luister.

Het Slot Herlaar (of wat daar nog van over was) ging naar de heer Warnardus Cornelis Machtildus Begram van Jaarsveld, (gestorven 1890) wonende te Gorcum. Deze liet in 1876 de laatste resten van 'Herlaar-1729' opruimen. Het ging hier om een puinhoop, overgebleven na de gevechten van de Hollanders en Kozakken tegen de Franse bezetting in 1713. Na het overlij-

den van W.C.M. Begfram kwam het landgoed aan zijn enige zuster Johanna Begram, gehuwd met dr.J.C. van Eeten.

Door vererving en huwelijk kwam het landgoed aan mr. J.A.van der Lee die in 1929-1931 het nieuwe Herlaar liet bouwen als een Zwitsers Chalet. Na diens overlijden kwam het bezit aan mr. Ph.L.van der Lee te Jaarsveld. Sinds enkele jaren wordt het bewoond door de jongste generatie van deze familie.

figuur 41

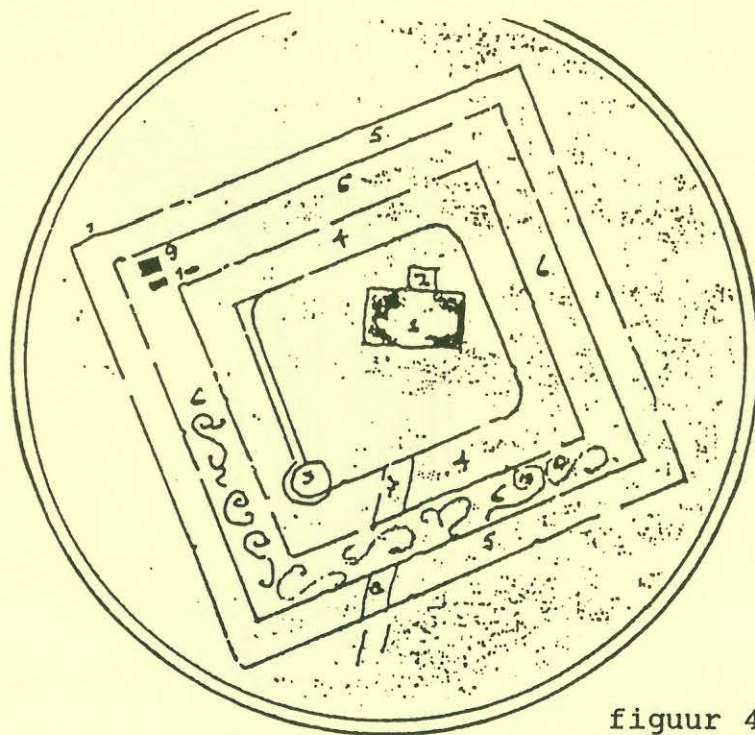
Figuur 42 met het onderschrift:

Plattegrond van het Slot Herlaar 1747

- 1 de grond van het nieuw Gebouw
- 2 stal, afgebroken 1746
- 3 Een ronde toorn gelijk gemaakt met den grond, en uitstekende in de gragt
- 4 De eerste gragt 5 de tweede gragt
- 6 Land tussen de 2 gragten zijnde voor het huis Bloemstukken, verder beslagen met vrugtboomen en agter het huis met moestuinen
- 7 Valbrug 8 Steene brug 9 Stal 1746
- 10 Kolfbaan

(Bij punt 6/ werd eenenander aangevuld vanuit de tekst van mr. van der Schelling)

De plattegrond heeft hier een vierkante omtrek. Op figuur 32 wordt duidelijk een zeshoek aangegeven. De orientatie van het huis ten opzichte van valbrug en de Steene brug stemt wel overeen.

figuur 42

Platte grond van het Slot Herlaar.

- 1 de grond van het nieuw Gebouw 1747
- 2 Stal, afgebroken 1746
- 3 Een ronde toorn gelijk gemaakt met den grond, en uitstekende in de gragt
- 4 De eerste gragt 5 de tweede gragt
- 6 Land tussen de 2 gragten zijnde voor het huis, verder beslagen met vrugtboomen en agter het huis met moestuinen
- 7 Valbrug 8 Steene brug 9 Stal 1746
- 10 Kolfbaan

Figuur 43 met het onderschrift:

Het Slot Herlaar

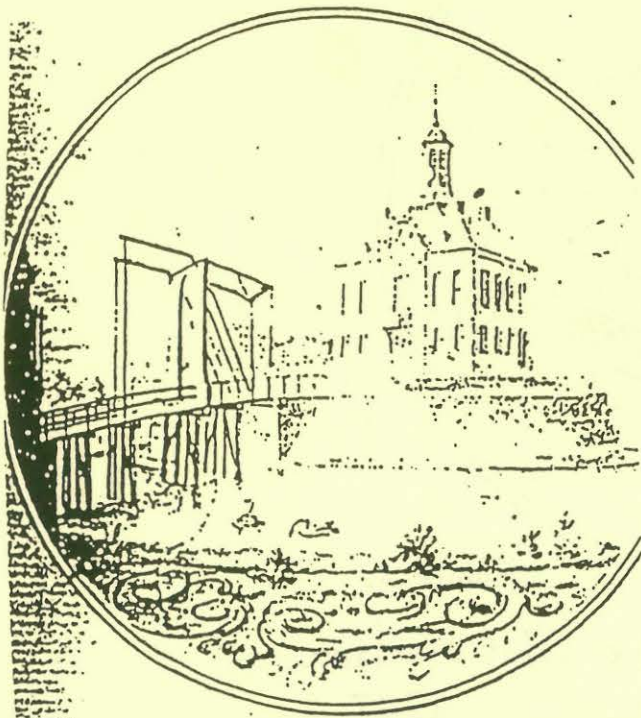
We zien het huis met de ophaalbrug (de valbrug) met op de voorgrond de (Bloemstukken). De uitstekende toorn is buiten beeld. Zie hiervoor figuur 33. Er zwemmen zwanen in de eerste gracht en er wordt met succes gevist. De slotbewoners betrokken hun zoetwatervis uit deze gracht. Ook de vruchtbomen blijven buiten beeld. Het gebouw komt overeen met figuur 24. Het is een mooi landhuis. Toen de prent gemaakt werd was het pas 16 jaar oud.

Figuur 44 met het opschrift:

Het nieuwe Stal en Hek

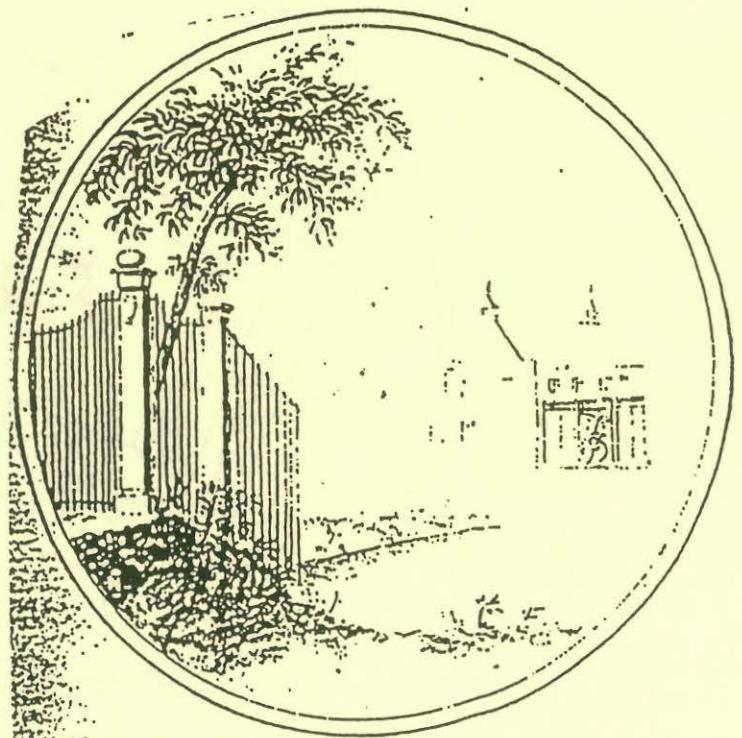
ter regter zijde van het Slot Herlaar. 1746.

Ter rechter zijde moet als ten Oosten worden opgevat want daar staat op figuur 34 de nieuwe stal aangegeven. Het is een fraai hek. De deuren van de stal staan open en men kan de achterkant van en koets onderscheiden. De kolfbaan bevindt zich waarschijnlijk tussen de *nieuwe Stal* en de *De eerste gragt*.

Het Slot Herlaar

figuur 43

Het nieuwe Stal en Hek

ter regter zijde van het Slot Herlaar. 1746.

figuur 44

DE WATERMOLENS BIJ SLUIS
de figuren 45, 46, 47

Figuur 45 (met toelichting) werd overgenomen uit: Onze Streek-
historie 1975, het artikel "De Zederikboezem" van Joh.de With.

Figuur 46 komt uit het tweede artikel van Chr.Will over "DE
MOLENS BIJ SLUIS" (nieuwsbrief 1998-2).

Figuur 47 komt zowel uit het tweede als het vierde artikel
over "DE MOLENS BIJ SLUIS" van Chr.Will (nieuwsbrief (1999-3).

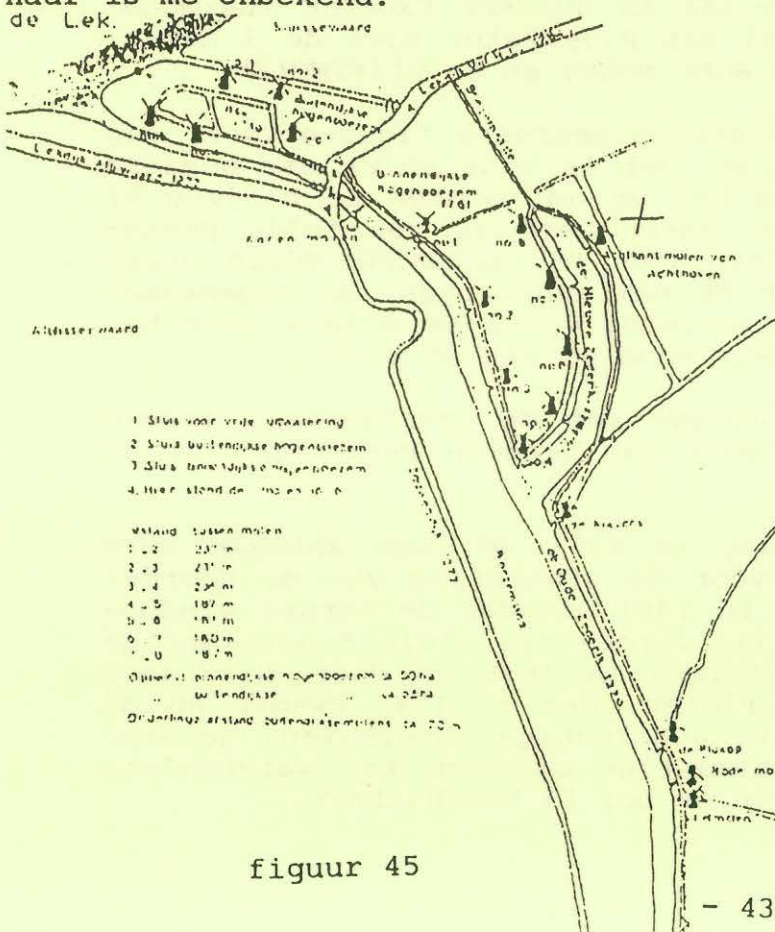
Joh.de With vermeldt bij figuur 45:

1 Sluis voor vrije uitwatering, 2 Sluis buitendijkse
hogenboezem, 3 Sluis binnendijkse hogenboezem, 4 Hier stond de
molen nummer 6.

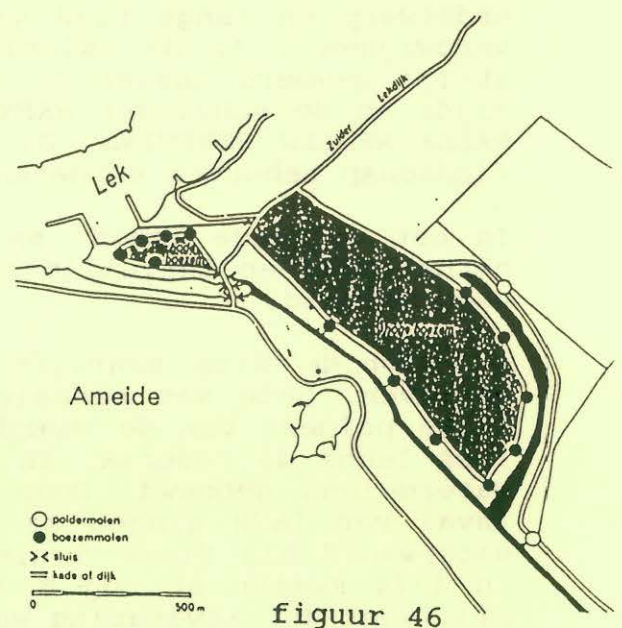
In 1373 werd een opening gemaakt in de Lekdijk bij Sluis.
In 1461 stonden de eerste windmolens langs de Zederik. In 1566
kwamen er 6 bij. Alle gingen verloren door ijsgang in 1635 en
door de Fransen in 1672. In 1740 kwamen er weer 5 molens en in
1774 nogeens 8. Totaal in 1774 13. Een indrukwekkend complex.
Afbraak van wat nog over was volgde in 1826. Het aansluitende
stoomgemaal was van 1892 tot 1946 in bedrijf.

Chr.Will geeft bij figuur 46 duidelijk aan waar de ene polder-
molen en de 13 boezemmolen stonden.

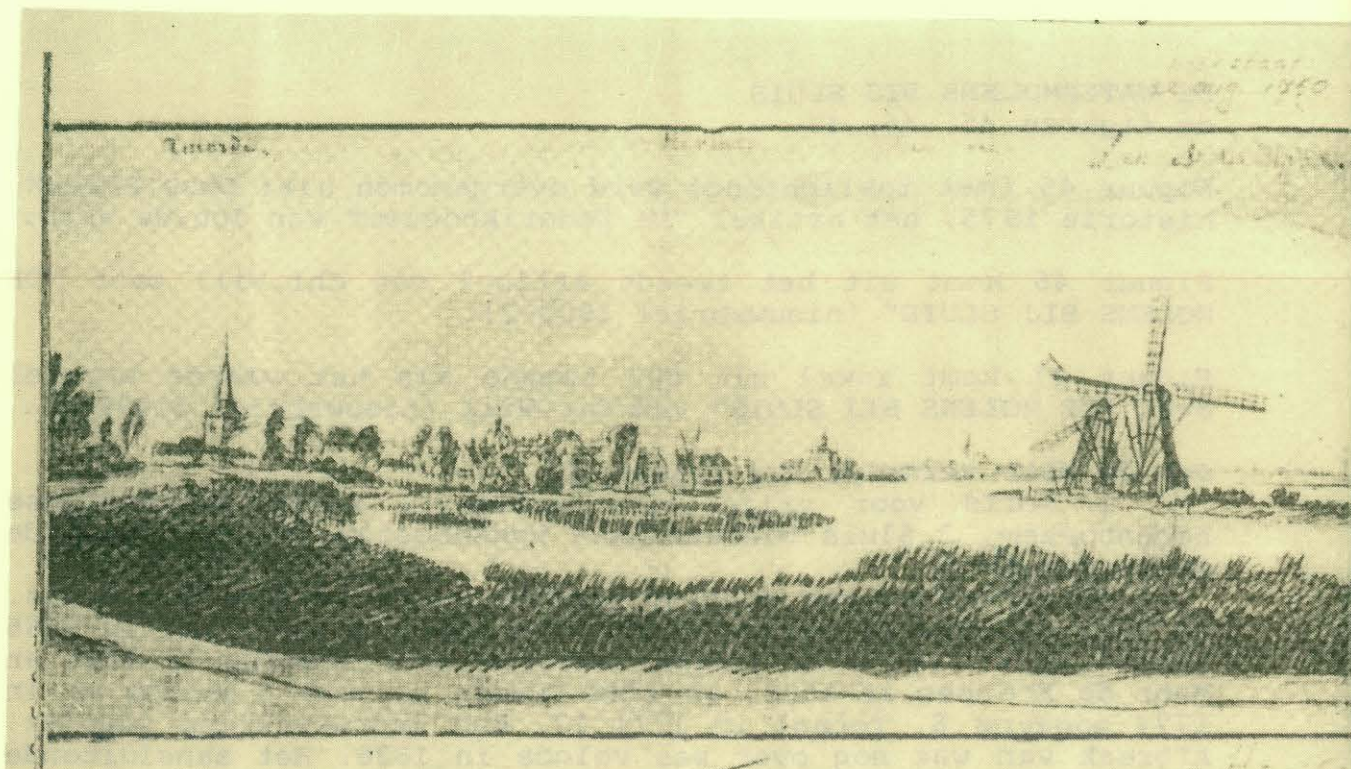
Figuur 47 is een gezicht op Ameide vanaf de Sluisendijk. De
positie van de buitendijkse molens komt overeen met de plaat-
sen aangegeven op de figuren 45 en 46. Aan de horizon zijn
Herlaar en Tienhoven te ontwaren. Zoals onderaan figuur 47
vermeld is deze fraaie prent oorspronkelijk afkomstig uit het
fotoboek: 'Het oude land van Brederode'. De naam van de teke-
naar is me onbekend.

figuur 45

figuur 46

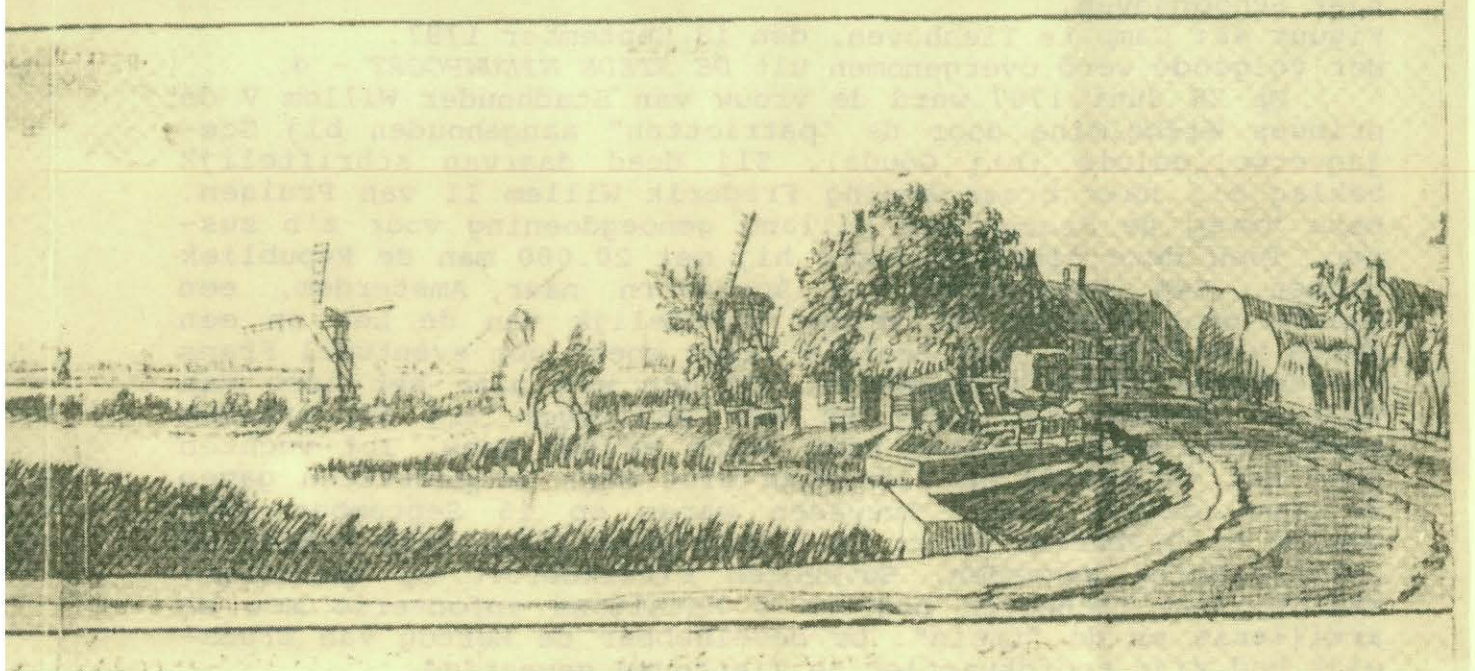
*Uit het fotoboek "Het oude land van Brederode"
uitg. ca. 1965*

De komende jaren worden de molens bij Kinderdijk gerenoveerd. Geen wonder dat dit gebeurt want ze zijn prachtig. Door de Unesco werden ze op de wereldmonumentenlijst geplaatst. En dan te bedenken dat er bij Sluis een even imposante serie heeft gestaan. Joh. de With schreef daarover in *Onze Streekhistorie* en Chris Will wijdde er artikelen aan in de nieuwsbrieven. Bovendien verscheen er in de *LEK EN HUIBERT KRONIEK* (Lexmond) van november 1999 een artikel van P.de Pater over de 3 Lakerveldse molens de *PLUKKOP*, de *RODE MOLEN* en de *VLIETMOLEN*.

In deze bundel komen molens op meerdere figuren voor, zij het niet altijd even duidelijk. Het is voor velen een boeiend onderwerp en lange tijd ging het er om: moeten ze blijven of verdwijnen? In de twintiger jaren werd er een felle penne-strijd gevoerd tussen de Vereniging *DE HOLLANDSE MOLEN* enerzijds en de schrijver *HERMAN DE MAN* anderzijds, de zogenaamde *MALLE MEULEN BEWEGING*. De vereniging wilde de molens voor het landschap behouden en de auteur vond ze uit de tijd.

In het volgende komen ten behoeve van de leesbaarheid enkele herhalingen en aanvullingen voor van hetgeen reeds op blz. 43 werd vermeld.

Joh.de With schrijft dat in 1373 de *OUDE ZEDERIK* werd gegraven. Deze was bedoeld voor de afwatering van de noordelijke polders van de Waard. In 1461 stonden de eerste windmolens langs de Zederik. In 1566 werden bij Sluis 6 achtkantige watermolens gebouwd. Door ijsgang in 1635 en door de Franse inval van 1672 gingen ze verloren. Pas in 1740 kwamen op de uiterwaard bij Sluis 5 nieuwe achtkantige watermolens gereed. In 1774 kwamen er nog 8 achtkantige binnendijkse watermolens bij. Voor de uitwatering waren er dus 13 beschikbaar.

figuur 47

Daarbij waren er nog binnen een zelfde panorama 3 pol-dermolens, waaronder molen de KIKVORS. Ze vormden in 1764 een indrukwekkend complex vn 16 molens, geen wonder dat ze op vele prenten voorkwamen. Na 1826 verdwenen de eerste 13 molens uit het landschap. Het gemaal te Arkel nam het werk over. Boven-dien kwam in 1883 het stoomgemaal bij Sluis in bedrijf.

Bij de bocht in de Zederik (halfweg Suis en Meerkerk) stonden nogeens drie molens: de *PLUKKOP*, de *RODE MOLEN* of *OVERTOCHTSE MOLEN* en de *VLIETMOLEN* (P.de Pater). Van de laat-ste schrijft Chr.Will (n.a.v. de brand van 1-11-97) dat het hier een 'wipwatermolen' betref. Deze werd mogelijk begin 17-e eeuw gebouwd langs de Oude Zederik. De romp van de *PLUKKOP* wordt nu nog als woonhuis gebruikt. De *RODE MOLEN* werd in 1905 gesloopt.

Over de achtkantige houten *KORENMOLEN* (van het type grondzeiler of grondmolen) in de bocht van de Lekdijk bij Sluis schrijft Chr. Will dat deze in 1715 werd gebouwd. In 1913 werd de kap verwijderd en de resterende romp werd in 1975 gesloopt.

Op bovenstaande prent herkent men de 5 achtkantige watermolens (gebouwd buitendijks in 1740).

Figuren 48 en 49: DE PRUISEN TE AMEIDE EN TIENHOVEN op weg naar Schoonhoven.

Figuur 48: Camp te Tienhoven, den 18 September 1787.

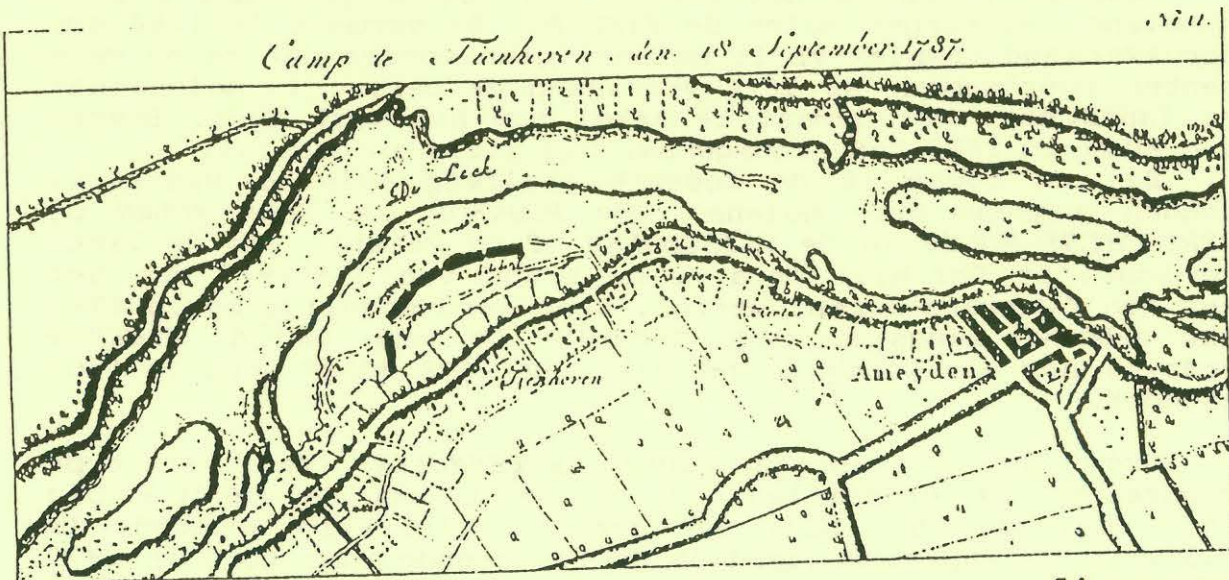
Het volgende werd overgenomen uit *DE STEDE NIEUWPOORT* - 4.

Op 28 Juni 1787 werd de vrouw van Stadhouders Willem V de prinses Wilhelmina door de "patriotten" aangehouden bij Gojanverwellesluis (bij Gouda). Zij deed daarvan schriftelijk beklag bij haar broer koning Frederik Willem II van Pruisen. Deze vroeg de Staten van Holland genoegdoening voor z'n zusster. Toen deze uitbleef rukte hij met 20.000 man de Republiek binnen. Eén legermacht via Apeldoorn naar Amsterdam, een tweede naar Utrecht en verder noordelijk van de Lek en een derde via de Waal. Het laatste leger moest een eventueel Frans tussenbeide komen verhinderen. Op hun weg naar het hart van Holland kwamen het Lek- en het Waalleger bij Schoonhoven samen. Men wilde vandaar naar Gouda en Den Haag. Tot vechten kwam het te Ameide en Tienhoven niet want de patriotten gaven de zaak direct over. Intussen waren op 16 September 1787 Ameide en Tienhoven bezet en 3 bataljons infanterie hadden er inkwartiering gevonden. Bovendien bivakkeerden op de uiterwaarden van Tienhoven nog eens 5 bataljons infanterie met de artillerie en de "trein". De bevelhebber de Hertog van Brunswijk had zijn hoofdkwartier te Tienhoven gevestigd.

Figuur 48 toont de stellingen van de Pruisen op de Tienhovense waard. Deze voor mij ongekende en zeer verrassende prent werd voor de bundel beschikbaar gesteld door de heer A.P. Streefkerk te Ameide.

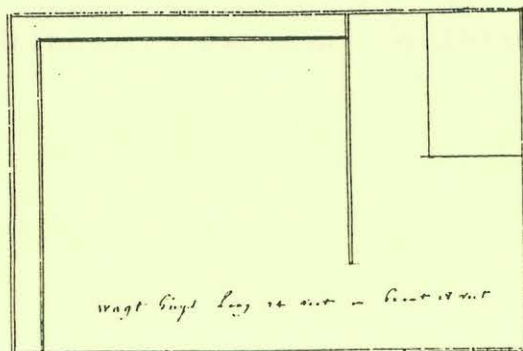
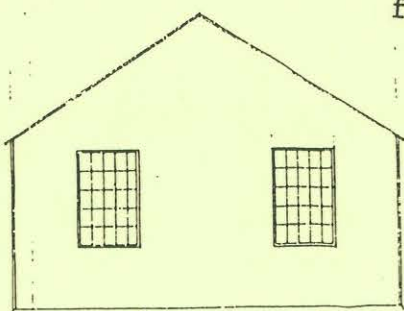
Figuur 49: Een Pruisisch wachthuisje te Ameide.

Deze bouwtekening is afkomstig uit het archief van de gemeente ZEDERIK en werd aldaar door de heer C. Neels opgespoord.

figuur 48

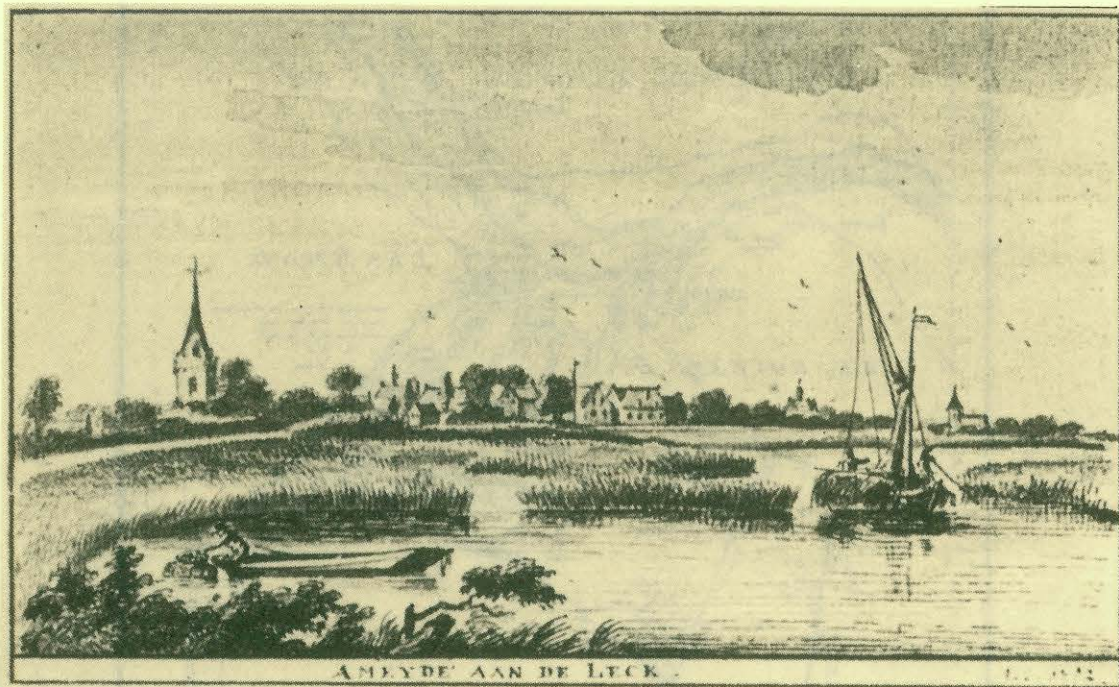
figuur 49

Figuur 50 met het onderschrift:
AMEYDE AAN DE LECK

Ameide, met het huis Herlaer en de kerk van Tienhoven in het verschiet. Naar eene teekening door A. Schouman, gesigneerd A.S. met het jaartal 1752 (op 18 Juni 1941 geveild bij van Stockum's Antiquariaat te 's Gravenhage; thans onvindbaar).

De kunstenaar A. Schouman is dezelfde die de plaat van het Huis Herlaer maakte (figuur 41). Men ziet de wat iele toren van Ameide, verder het stadhuis, de herenhuizen aan de Voorstraat, het Huis Herlaer en de kerk van Tienhoven. De natuur langs de Sluisendijk is mooi weergegeven. De wat lagere dijk slingert zich voor Ameide langs. Van de haven geen spoor maar mogelijk is de staak die boven het huizenfront oprijst een scheepsmast. De prent is van 1752.

Ameide, met het huis Herlaer en de kerk van Tienhoven in het verschiet.
Naar eene teekening door A. Schouman, gesigneerd A. S., met het jaartal 1752 (op 18 Juni 1941 geveild bij van Stockum's Antiquariaat te 's Gravenhage; thans onvindbaar).

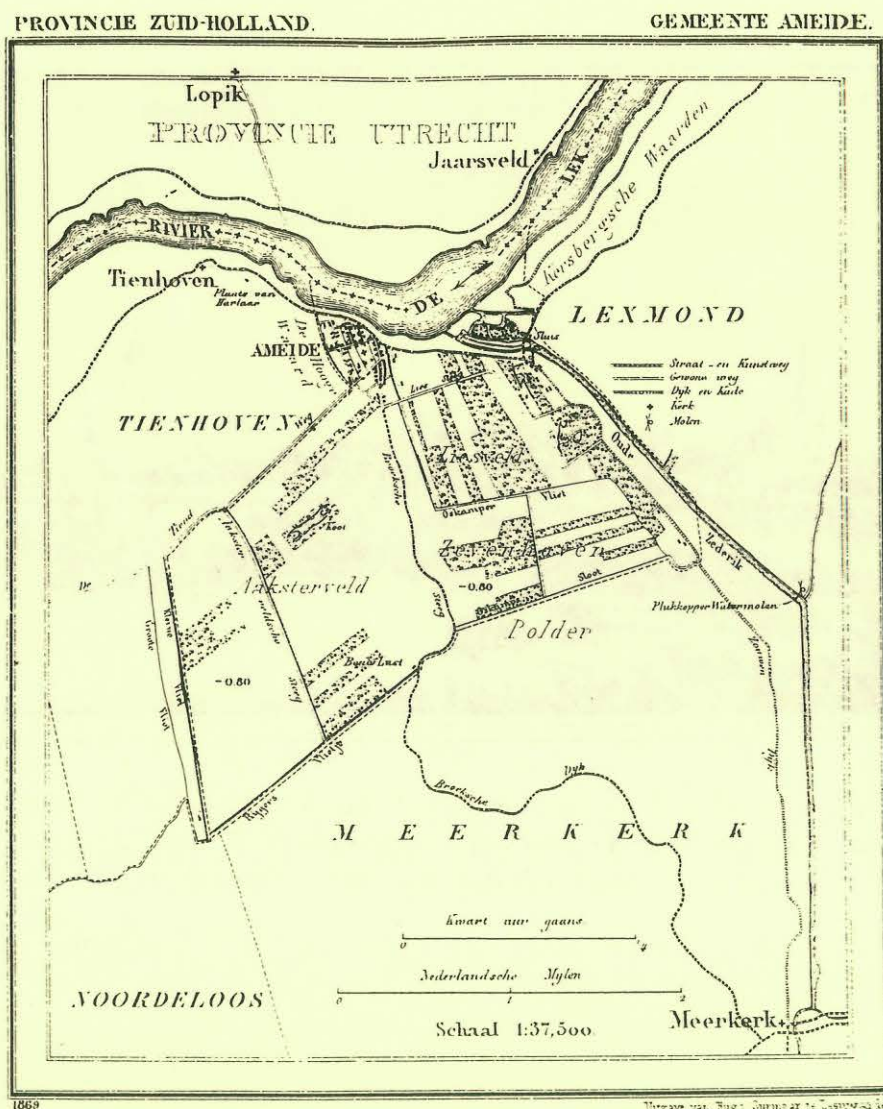
figuur 50

III d de 19-e eeuw

Figuur 51: De topografische kaart van Ameide schaal 1 : 37.500 uit de Gemeente-atlas van J.Kuyper (druk Hugo Suringar) (1865-1882).

AMEIDE

Opmerkelijk zijn de oude perceelscheidingen met de bijbehorende namen. Men leest: de Lies Steeg, de Oskampse Vliet, de Oskampse Sloot, de Tiend Weg, de Broeksche Dijk, het Aakster-veld en de Kersbergsche Waarden. Het "Huis van Herlaar" wordt met een enkel stipje aangegeven. De haven van Ameide, nog bekend uit de 18-e Eeuw is niet meer. Ameide telde tijdens de opname van de kaart 1300 inwoners, de oppervlakte van het gemeentelijk grondgebied bedroeg 524 ha.

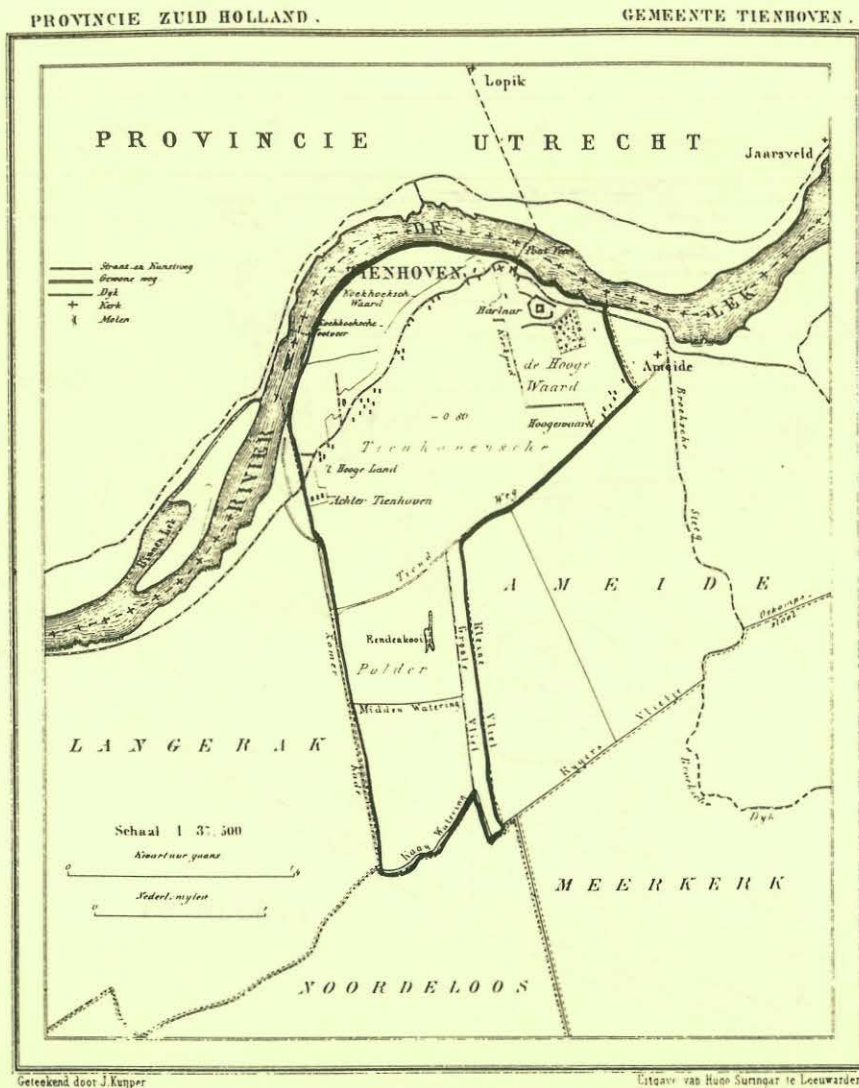
524 Buiders. 1300 Inwoners.

figuur 51

Figuur 52: De topografische kaart van Tienhoven schaal 1 : 37.500 uit de Gemeente-atlas van J.Kuyper (druk Hugo Suringar)(1865-1882).

TIENHOVEN

De Hooge Waard en 't Hooge Land geven de hoger gelegen gebieden aan van de oorspronkelijke oeverwallen. Deze gebieden liggen onder meer zo hoog omdat de omliggende klei- en veenpakketten verder ingeklonken zijn dan de zandige Lekafzettingen. Men herkent de Koekoekswaard, het Coekoeksche Voetveer, de Kleine- en de Groote Vliet, de Kaay Wetering en het Rijgers Vlietje. Herlaar is wat ruimer aangegeven dan bij Ameide. Een eendenkooi in de Tienhovense Polder. Tienhoven telde tijdens de opname van de kaart 280 inwoners, de oppervlakte van het gemeentelijk grondgebied bedroeg 427 ha.

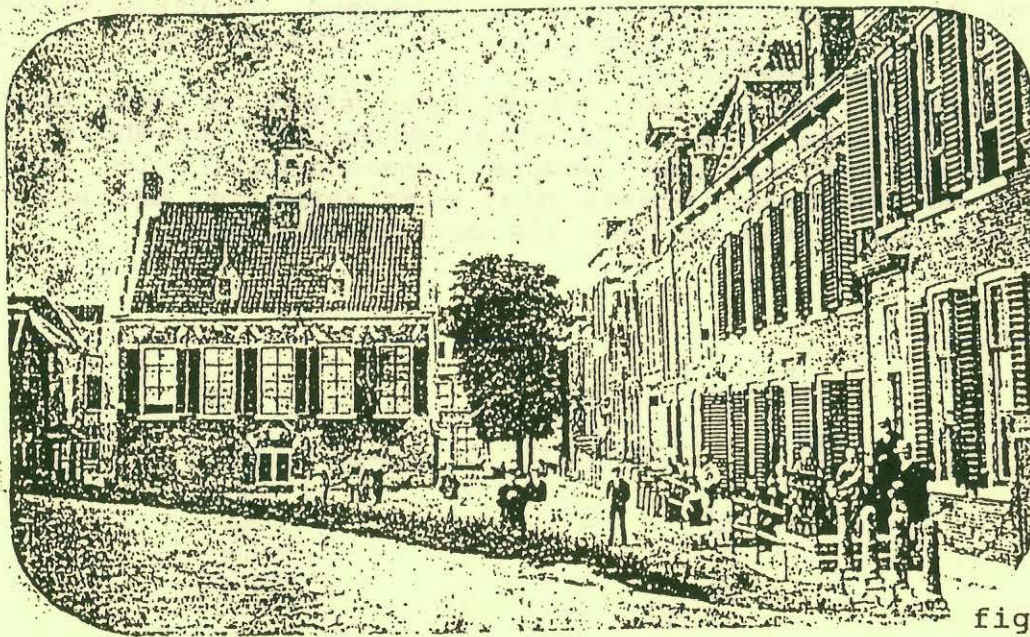

427 Buiders 280 Inwoners

figuur 52

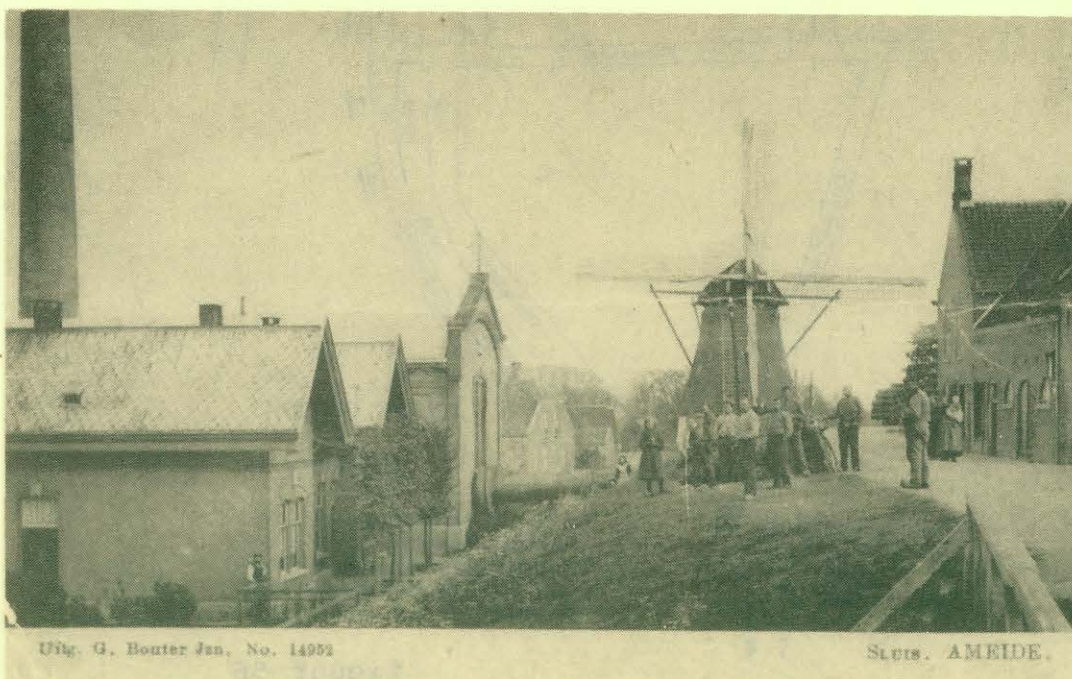
Figuur 54: HET CENTRUM VAN AMEIDE OP EEN FOTO VAN 1867.

Deze opname, gestuurd vanuit Zuid Afrika naar het secretariaat van de historische vereniging komt uit de nalatenschap van de dorpsdokter van Ameide uit die tijd. Men ziet de Voorstraat en het Stadhuis. Op de Dam de hoge kastanjabomen. De dijk is nog onverhard. Het publiek staat gedeeltelijk op de stoepen van de herenhuizen en gedeeltelijk op het terrein dat vroeger de haven was. Waarschijnlijk staan op deze zeer vroege foto de dokter en zijn familie.

figuur 54

Figuur 55: De molen en het stoomgemaal te Sluis. Deze prent werd overgenomen uit Nieuwsbrief 1998-4 (een artikel van Chr.Will).

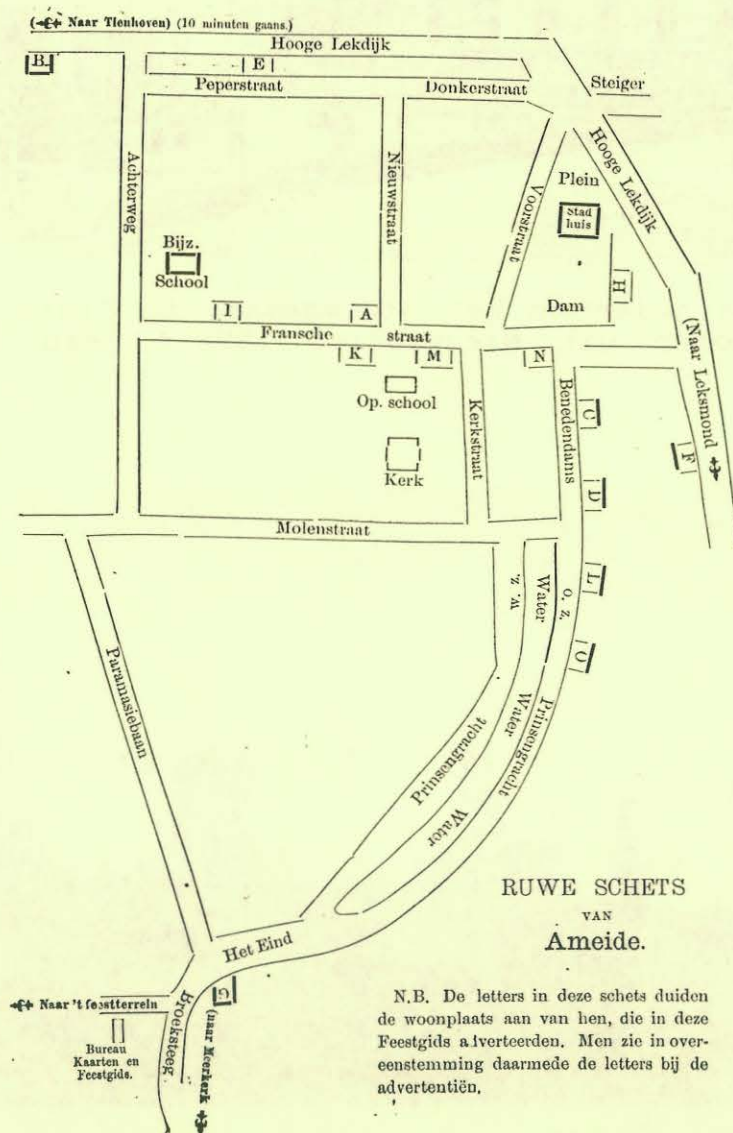
- Prentbriefkaart Sluis: v.l.n.r.: de woonhuizen van de machinist en de stoker, het Rijksstoomgemaal, de korenmolen van Bor en buitendijks het Dijkhuis van het Waterschap.

Figuur 56:

Een "ruwe schets" van de stadskarta van Ameide anno 1899, gemaakt ter gelegenheid van het ZANGERSFEEST van 17 Augustus 1899. Deze werd overgenomen uit Nieuwsbrief December 1999.

Men kan er drie oude (vertrouwde) straatnamen op terugvinden zoals de Achterweg, de Hooge Lekdijk en de Broeksteeg maar de Brouwerij werd al Molenstraat en de Pompstraat Nieuwstraat. De benaming "Plein" (voor het terrein achter het stadhuis boven de vroegere haven) was me onbekend. Gelukkig werden in de loop van de jaren namen als de 'Donkerstraat' en de 'Peperstraat' niet gewijzigd.

De vroegere 'School met den Bijbel' staat op deze prent nog aan de Fransche straat. Er staat duidelijk 'stadhuis' op het kaartje en niet het zeer gewone 'gemeentehuis'. De 'steiger' is op de aangegeven plaats niet meer aanwezig. Het was de aanlegplaats voor zowel de Lek- als de Pruische Boot.

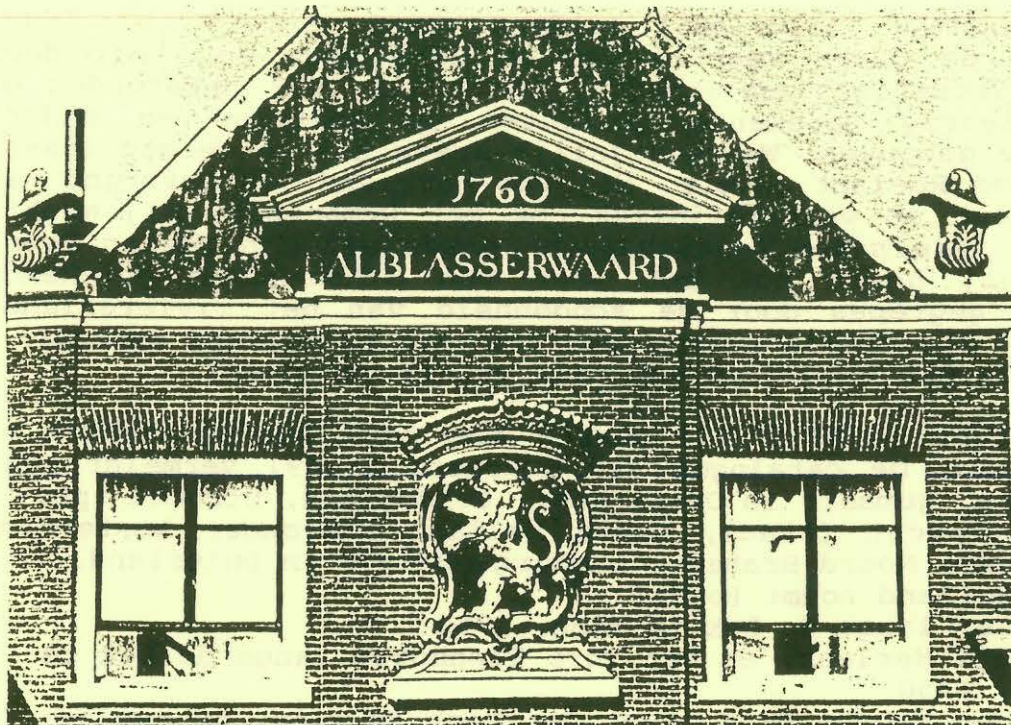

figuur 56

III e de 20-e eeuw

Figuur 57:

De gevel van het Gemeenlandshuis (uit 1760) aan de Voorstraat.

Het Gemeenlandshuis (uit 1760) in Ameide speelde eens een voorname rol bij het besturen en beschermen van de nolders.

figuur 57

Figuur 58: Een illustratie uit het boekje van Herman de Man: "HOLLANDERS KOMT NAAR HET WATER" (1926).

Ameide, dat me aan een kunstige knipprent doet denken figuur 58

BIJLAGE 1

PERSOONSGEGEVENS VAN TEKENAARS WAARVAN PRENTEN IN DEZE BUNDEL GENOEMD WORDEN.

ROELANT ROGHMAN (1620-1686) (elders wordt vermeld 1627-1692) maakte in de jaren veertig van de 17-e eeuw een reis door Holland, Gelderland en Utrecht. Omstreeks 1647 ontstonden de 241 nauwkeurig getekende gezichten op kastelen en andere bijzondere gebouwen. Waarschijnlijk kreeg hij de eerste lessen van z'n oom Roelant Savery. Hij was bevriend met Gerbrand van den Eeckhout en waarschijnlijk ook met Rembrandt. Hij maakte de serie: "*Plaisante Lantschappen*" samen met z'n zuster Geertruydt. Hij heeft ook het veer van Schoonhoven getekend, kennelijk gegrepen door de schoonheid van het rivierenland-schap, dat hij op z'n reizen door Utrecht en Holland aantrof. Gelukkig is dit sindsdien nog maar weinig veranderd.

JAN DE BEIJER (1703-1770?) maakte zeer veel stadsgezichten en landschappen. De catalogus van B. Romers (1969) vermeldt ruim 1500 werken, gemaakt in Overijssel, Gelderland, Utrecht (provincie), Utrecht (stad), Noord Holland waaronder Amsterdam, Zuid Holland, Noord Brabant, Limburg, België en Duitsland.

Bij Zuid Holland noemt Romers:

1087 Ameide, langs de Lek te zien, 1750.

1108 't Hujs Herlaer, en het Dorp Tienhoven langs de Lek te zien, 1750

1128 Van den hoogen Dijk, over der Leck te sien, op Amejde, 't Huis Herlaer, en Thienhoven, 1745

1129 Lekgesigt, den: 22. August: 1750 Ameide, Herlaer, Tienhove, Lopik

1161 't Dorp Thienhoove, aen de Lek, den 21. August/1750 't Huis Herlaer.

Spijtig genoeg werden deze tekeningen niet in de catalogus van Romers opgenomen. Ze bevinden zich in het Rijks Prenten Kabinet in het gebouw van het Rijksmuseum te Amsterdam en kunnen aldaar bekeken worden.

A. Rademaker (omstreeks 1720) met een prent van:

"Het Dorp Tienhoven aen de Rivier de Lek in de heerlijkheit van Vianen tusschen Ameide en Nieupoort hebbende een vermaeklijk Gezicht langs de Lek". Onder de prent staat duidelijk 1620 maar 1720 moet zijn bedoeld.

HENDRICUS (HENDRIK) SPILMAN (1721-1784) bereisde de hele Republiek. Hij maakte tekeningen en aquarellen van landschappen en stadsgezichten. Hij heeft ook geëtst en gegraveerd. Spilman werd geboren te Amsterdam en begraven te Haarlem. Het was een leerling van A. de Haan de Jonge. In 1742 werd hij ingeschreven als lid van het Sint Lucasgilde te Haarlem. In 1750 bezocht hij Ameide-Herlaer-Tienhoven en maakte toen de dubbelprent (de figuren 23 en 24).

BIJLAGE 2

EEN BESCHRIJVING VAN AMEIDE UIT 1774 MET EEN VERWIJZING NAAR HERLAAR in Holland en Brabant.

uit: "Lud. Smids M.D., Schatkamer der Nederlandsche Oudheden",
uitgever Gerrit Bom 1774.

"AMEIDE, of het Huis ter Meiden, tusschen Vianen en Nieuwpoort, op de Lek, wel eer onder de steeden gerekend en nu slechts een vervallen Huis. Dus kan 't verkeeren. Oudenhove, Zuid-Holl. 366 bl. en voor de Graven van Scriverius, in IV, 58. bl. Junius, Batav. 517. bl. Men ziet er twee gezichten van; onder die van Rochman.

Ondertusschen Ameide beschouwende, door die van Utrecht, een ontmantelde stad en een open vlek geworden, A.1547; zo vallen mij deze regelen in, uit het 15.B. der Gedaantewisselingen van Ovidius, volgens Vondels overzetting:

Zo zienwe tyden van hunn' streeken staag verdwaalen;
De volken klimmen en opkoomen; wederom
Neerdaalen. Zo was Troje een magtig Koningdom,
En stortte zoo veel bloeds, ten tijd' van vijffpaar jaaren.
Nu ligt het plat, en, in een puinhoop heen gevaaren,
Vertoont, in stee van schat, alleen der Oudr'en graf.
Micene en Sparte, groot van fame, namen af,
Voorheene grote steen; ook Cekrops stad, Athenen,
Amfions Thebe, Sparte is heel en al verdweenen,
En nu een effen veld. Micene ligt terneer,
Wat's Erlips Thebe? een klucht, een fabel en niets meer.

Voorts is Ameide in de Kaart, tegen over Jaarsveld, by Tienhoven te zien, bij Hortensius bekend, Utrechtse Zaak, 3 B. 145 bl. Het wordt van Goudhoeve, (78 bl.) geheeten het Huis te Haarlaar, omtrent A.1312, te weten; zynde dit zijn tweeden naame, volgens Paul.Voet, Oorsprong der Brederoden, 149.bl. Zie verder Boxhorn, Stedeb.94 bl.bovengenoemde Oudenhove, ook 412 bl. Meurs, XVII, Provinc.455.bl.

(Het Huis te Haarlaar is thans geen vervallen, maar een, voor weinige Jaaren opgetimmerd, aanzienlijk Heeren-Huis, op de oude Fondamenten, naar den hedendaagschen trant fraai opgehaald, en met een Koepel-Toorentje voorzien.)

Eindelijk weete men, dat Haarlaar ook is een oud Kasteel in Braband, omtrent 's Hertogenbosch; zoo dat de Heeren van Haarlaar, Heeren van dit Huis ter Meide, en van oorsprong Brabanders geweest zijn. Wat meer? het is onder deeze Heeren allereerst een leen geworden; nademaal Dirk van Haarlaar, Knaap, dit Slot A.1312, te leen ontving van Guido, den 42sten bisschop van Utrecht, na dat hij het zelve gemelden Bisschop te vooren hadt opgedragen. Oudenhove, Zuid-Holl. 366 bl.

Bijlage 3

DE HERLAARS IN BRABANT

figuren 59,60,61

Aan de Dommel vlakbij Den Bosch bevindt zich een boerderij met een merkwaardig soliede onderbouw. Het gaat hier om het restant van de burcht Oud-Herlaar. De grondvormen zijn nog te herkennen. Deze burcht werd omstreeks het jaar 1200 gebouwd, kende perioden van bloei en verval en werd tenslotte afgebroken in 1737.

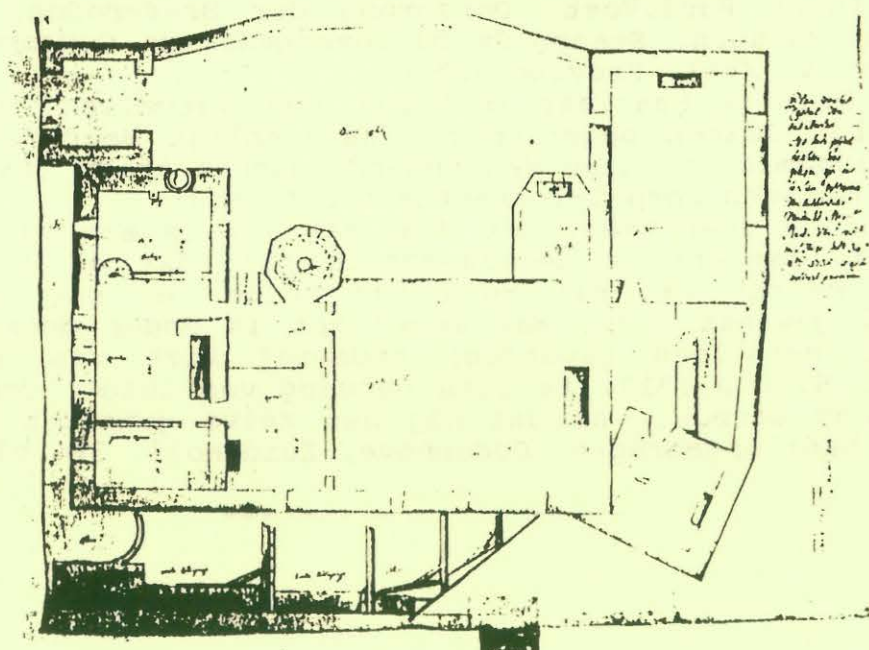
De Herlaar's waren een in geografisch opzicht mobiel geslacht. Mechelien Spierings noemt als plaatsen waar Herlaar's met hun vestigingen voorkomen:

AMEIDE, AMMERZODEN, HERENTHOUT (Belgie), POEDEROYEN, SINT-MICHIELS GESTEL, WESTERLOO (Belgie) en ZUILICHEM.

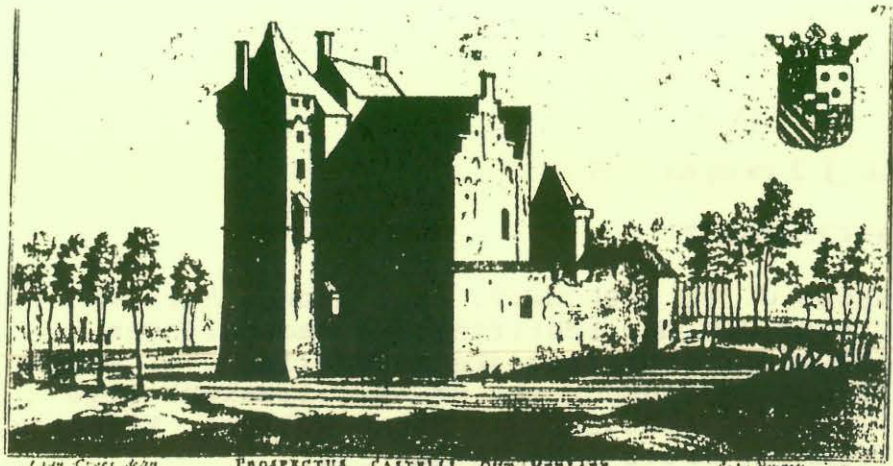
figuur 59

Schets van Oud Herlaar, bewaard in het archief van het Markiezaat te B. op Zoom. Ned. Kaarten 1711.

figuur 60

Plattegrond van het Kasteel Oud Herlaar, archief Markiezaat Ned. Kaarten 1712.

figuur 61

Abbeelding: bij J. le Roy: Grand Théâtre Prophane du Duché de Brabant

BIJLAGE 4

HEREN / VROUWEN - VAN HET LAND VAN HERLAAR- AMEIDE-TIENHOVEN:

11-e eeuw	Heer van Choor (?)
12-eeuw	(?)
13-e eeuw	Dirk I Arnout I Dirk II
14-e eeuw	Aleid x Ridder Gerard van Loon Dirk III Jan
15-e eeuw	Heilwich x Hendrik II van Vianen Johanna x Walraven I van Brederode Reinout II
16-e eeuw	Walraven II Reinout III Hendrik II van Brederode-Vianen-Ameide Geertruid, vrouwe van Vianen-Ameide
17-e eeuw	Walraven III Walraven IV Johan Wolfert Hendrik Wolfert Hedwig Agnes Amalia van Dohna x Simon Hendrik van der Lippe Carel Emilius van Dohna
18-e eeuw	Diederik van Dohna Simon H.A. van der Lippe Staten van Holland en West-Vriesland Aernout van den Bergh Arnout Leers sr. Arnout Leers jr. (Ameide-Herlaar) Francois van der Hoeven (Tienhoven) mr. Jan Wijnand Ram
19-e eeuw	Albertine H.E.Ram (vrouwe van Ameide-Tienhoven) x mr. Laurent Th. Nepveu (heer van Herlaar) De heer W.C.M. Begram rondom 1800 op Herlaar mr. Laurent Nepveu tot Ameyde Warnardus C.M. Begram van Jaarsveld
20-e eeuw	Johanna Begram mr J.A.van der Lee mr Ph.L.van der Lee A.van der Lee
21-e eeuw	mevr. J.M.C. de Ridder-van der Lee

(Vanaf 1876 de Heren Stolk ambachtsheren van Ameide)

Bijlage 5

BRONNEN :

BARENDS,G. en TERLOUW,P. 'Het Groene Hart van Nederland' 1977
BRUYN,dr.J.H.de, schriftelijke mededelingen
BUSCH,A.J., schriftelijke mededeling over Walter,F.G. pag.265
GIDS bij de Tienhovense St.-Nicolaaskerk 1990
HENIGER,J., tabellen uit Johan Wolfert, Koenheim,A. 1999
HETTEMA,H. Grote Schoolatlas 1927
HOLLEMAN,F.A., Het octrooi..., Zutphen 1945
Hoogland,C.J. krantenartikel over Herlaar met tekening
Horden,P. Een kleine geschiedenis van het land van Vianen 1953
IBELINGS,B. Turfopslagen langs de Lek, HEK 1995
KERKWIJK,P.A.Tienhoven en Ameide, Hist.Verk.,1977
KOENHEIM,A.M. De verkoop van Vianen en Ameide, Ld.v.Bred.,1991
KOENHEIM,A.M.et al, Johan Wolfert, 1999
Kuyper,J. Gemeente Atlas van Nederland, 1865-1882
Kuys,J. De Herlaars van Brabant tot Gelderse Adel,TVG,1980
LAROUSSE ENC.,1978
PELLIKAAN,G.B.,De grote Ontginning.OSH 19
PELLIKAAN,G.B.,Ameide/Tienhoven,OSH 1973
SCHAKEL,M.W., Onze streek in de Franse Tijd,OSH 1966
Schakel,M.W., Alblasserwaard en de Vijfjheerenlanden
SCHEEN,P.A.,Lexicon Nederlandse Beeldende Kunst 1750-1950
SCHWARTZ,G. Landsch.en etsen van Nl.mneesters 17-e eeuw 1979
SPIERINGS,M. Oud Herlaar I,II,III 1976
STREEFKERK,Chr. (interview in *de Standaard* 4-10-1941)
VEERMAN, J.P., nieuwsbrieven
VET,A.v.d.,Roem van Ridders en Rivieren 1944
VROON,A.,Vroegste geschiedenis van Ameide/Tienhoven tot 1450
VROON,A.,Vroegste geschiedenis van Ameide/Tienhoven tot 1853
WALTER,F.G.,Biogr.Wrd.bk.van Nrd.Ned.Graveurs, pag.265 (Busch)
WEYDEN,H.G.v.d., Een Middeleeuwse Steenoven.,ROB 1976,pag.97
WITH,J.d.,De Zederikboezem,OSH 1975

VEEL MEDEWERKING ondervonden van:

A.J.Busch te Gorcum
dr.J.H.de Bruyn te Doorn
Krijn van der Grijn te Ameide
mr.Ph.L.van der Lee te Jaarsveld
C.J.Neels te Tienhoven
Al den Oudsten te Tienhoven
Theo Streefkerk te Ameide
Paul Will te Ameide

HISTORISCHE VERENIGING AMEIDE EN TIENHOVEN

NAWOORD

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven heeft er behoefte aan deze bundel een nawoord mee te geven. Zo'n achteraf mag de kijk- en leeslustige lezer beslist niet opvatten als een poging het laatste woord te willen hebben. Het is veeleer bedoeld om op deze plaats te getuigen van zijn bewondering en dankbaarheid.

We zijn er best een beetje trots op dat ons lid Peet van Toor dit waardevolle, weliswaar zware karwei heeft geklaard.

Wisten wij veel! In feite heel weinig van het bestaan van dit soort beeldmateriaal om van de makers maar te zwijgen. We maakten ons tot nu toe weinig kopzorgen over wat A. Rademaker nou precies aan prenten had vervaardigd en de naam W.J. Blaeu - de maker van bijvoorbeeld de kaart *Zuydhollandia* - lieten we trouwens ook maar blauw-blauw!

Maar Peet heeft deze regionale 'cryptogamen' opgediept uit de schoot der museale archieven en uit imposante folianten. Stuk voor stuk ontdekkend en verhelderend toch die fragmenten van landkaarten, pikant dat Pruisische kamp op de Koekoekswaard, de stratenloop van antiek Ameide, Kuipers topografische kaart van Tienhoven of die Achthovense binnen- en buitendijkse molens, het slot Herlaer, tevens een stoet ambachtsheren en verder tal van andere prenten.

Een deel van het plaatwerk was weliswaar reeds verschenen in diverse afleveringen van het Verenigingsblad, maar de opmerkelijke lezer zal ervaren dat door nader en dieper speurwerk zowel het aantal afbeeldingen is uitgebreid als wel nieuwe feiten in de teksten zijn ingevlochten.

Tot slot. Wij zijn ervan overtuigd dat de leden en overige historisch geïnteresseerden dit dubbelnummer van ons clubblad als een boeiende excursie zullen beleven.

HET BESTUUR

MEER STAD-GRAD-HUIS 6 AFHEID: LAIDE LEN

